

Zdravotně
sociální fakulta
Faculty of Health
and Social Studies

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Zdravotně sociální fakulta

Katedra veřejné zdravotnictví

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Bezdomovectví jako sociální problém, jeho rizika a jejich prevence

Vypracoval: Jana Elezi

Vedoucí práce: doc. Mgr. et Mgr. Jitka Vacková, Ph.D.

České Budějovice

Abstrakt

Bakalářská práce se zabývá bezdomovectvím jako negativním společenským jevem a do jisté míry i životním stylem jedinců, typickými znaky bezdomovectví, jeho nejvýraznějšími problémy a riziky, která s sebou tento jev nese. Rovněž se snaží pojem bezdomovectví definovat a stejně tak vymezit příbuzné, související termíny, které naznačují, respektive vypovídají o typických příčinách výskytu bezdomovectví v naší současné společnosti.

Teoretická část bakalářské práce se zaměřuje na výklad základních užívaných pojmů jako bezdomovectví, bezdomovec, osoba bez přístřeší a současně se zabývá příčinami, které ke vzniku bezdomovectví vedou nejčastěji, to znamená, že zmiňuje negativa, která bezdomovectví typicky provázejí, což jsou především zdravotní rizika a kriminalita.

Pozornost je v této bakalářské práci věnována organizacím a institucím, které se bezdomovectví snaží řešit, anebo alespoň hledají možnosti jak bezdomovectví, jeho příčiny a charakteristické negativní průvodní znaky včetně jejich následků zmírnit či zcela eliminovat.

Součástí této práce je rozbor možností prevence bezdomovectví a jeho průvodních rizikových jevů a nástin kvantity stávajících poskytovatelů sociálních služeb, jejich specifik při zaměření na sociální služby poskytované bezdomovcům v krajském městě Jihočeského kraje v Českých Budějovicích.

Praktická část bakalářské práce ilustruje na konkrétních příkladech příčiny, které vedly k sociálnímu vyloučení informantů. Z rozhovorů je možno velmi zřetelně tyto příčiny identifikovat a zjistit, jakým způsobem informanty ovlivnily například rodinné vztahy, vzdělání, zaměstnání, nebo také psychické a fyzické zdraví. Pro tento typ práce byla zvolena kvalitativní výzkumná strategie, technika rozhovoru s uživateli azylového zařízení Domu sv. Pavla v Českých Budějovicích.

Práci je možné využít pro potřeby organizací a dalších institucí, které se bezdomovectvím více či méně zabývají anebo s ním přicházejí do styku vycházet, to vše při sledování cíle, který si pro svou činnost v tomto směru vytyčují: účelné

vypracování a posléze důsledná aplikace strategie sociálního začlenění lidí bez domova a zkvalitnění, nebo i rozšíření všech poskytovaných sociálních služeb.

Klíčová slova: bezdomovectví, bezdomovec, prevence, sociální služby

Abstract

This bachelor thesis focuses on homelessness, viewed as both negative social phenomenon and, to some extent, as a lifestyle. Furthermore, it concerns the typical characteristics of homelessness, its major problems and risks. The thesis also aims to define the term "homelessness" and other related conditions underlying reasons and causes for homelessness in the modern society. Much of attention is paid to the organizations and institutions that attempt to solve such conditions or at least eliminate causes, negative aspects and consequences of homelessness.

The theoretical part of the thesis deals with basic terms interpretation, including homelessness, houseless/homeless person, or unsheltered, and describes the main reasons, causes and related negatives of homelessness, particularly medical risks and crime. The thesis reviews possible preventive proceedings and the quantitative aspects of current social services, with a specific aim to homelessness, in České Budějovice, the centre of administration for the South Bohemian region.

The practical part of the thesis, on the other hand, presents actual reasons that lead to social exclusion of particular respondents. The reasons and causes have been recognized during the interviews and other factors possibly affecting the causes (e.g. family situation, education, employment, mental and physical health condition) have been identified for individual respondents. The qualitative research is based on structured interviews with the clients of an asylum The House of St. Pavel in České Budějovice.

The analyses of the collected data provide an information source for all the organizations/subjects that somehow deal with the subject of homelessness. These encompass all the subjects that work towards establishing and application of a complex strategy for social reintegration of homeless people, and/or improving and broadening the portfolio of social services provided.

Key words: homelessness, homeless, prevention, social services

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to – v nezkrácené podobě – v úpravě vzniklé vypuštěním vyznačených částí archivovaných fakultou – elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejich internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích dne 12. 8. 2016

.....

Poděkování

Ráda bych touto cestou poděkovala doc. Mgr. et Mgr. Jitka Vackové, Ph.D. za trpělivost, odborné vedení, konzultace a podnětné rady. Mé poděkování také patří i všem respondentům, kteří se trpělivě podíleli na empirickém šetření. Také bych chtěla poděkovat svým blízkým, za podporu a trpělivost při mém studiu.

Obsah

Úvod	10
1 Historie	12
2 Bezdomovectví v zemích Evropské unie	14
3 Bezdomovectví v České republice	16
4 Vymezení pojmů	20
4.1 Chudoba	20
4.2 Nezaměstnanost	21
4.3 Závislosti	22
4.4 Sociální vyloučení	23
4.5 Sociální začleňování	23
4.6 Dluhy	24
4.7 Pracovní proces	24
5 Bydlení	25
6 Znaký bezdomovectví	26
6.1 Bezdomovci jako specifická subkultura	26
6.2 Vzhled bezdomovců	26
6.3 Zdroj obživy	27
6.3.1 Žebrání	27
6.3.2 Somrování	27
6.3.3 Vybírání popelnic	28
6.4 Způsob bydlení	28
6.5 Vyplnění volného času	28
7 Bezdomovectví z hlediska věku	30
7.1 Bezdomovci do 26 let	30
7.2 Bezdomovci v produktivním věku	30

7.3	Bezdomovci senioři.....	31
8	Příčiny a prevence bezdomovectví.....	32
9	Rizika bezdomovectví	35
9.1	Zdravotní rizika.....	35
9.2	Rizika z pohledu kriminality.....	36
10	Řešení bezdomovectví.....	37
10.1	Sociální práce.....	37
10.1.1	Základní sociální poradenství.....	38
10.1.2	Odborné sociální poradenství	38
10.2	Sociální služby	38
11	Poskytovatelé sociálních služeb.....	40
11.1	Sdružení azylových domů v ČR (S. A. D.)	40
12	Azylová zařízení v Českých Budějovicích	42
12.1	Azylové domy.....	42
12.1.1	Městská charita České Budějovice	42
12.1.2	Dům sv. Pavla.....	42
12.1.3	Azylový dům Filipa	42
12.2	Noclehárny.....	43
12.3	Nízkoprahová denní centra	43
12.4	Terénní programy.....	43
13	Výzkumná část.....	44
13.1	Cíl výzkumu.....	44
13.2	Dílčí cíl	44
13.3	Metodika.....	44
14	Charakteristika místa výzkumu a osob.....	46
14.1	Cílová skupina	46

14.2 Informanti-záznamy z narativních rozhovorů.....	46
15 Diskuze	64
Seznam Použité literatury	67
Seznam obrázků a tabulek	70

Úvod

Podle Cvečka (2007) se bezdomovectví jako jistý společenský jev vyskytuje v lidské společnosti téměř od jejího vzniku, a lze ho chápat jako syndrom sociálního selhání, které je charakterizované neschopností jedince zvládat běžné požadavky společnosti anebo jako svobodnou volbu jedince žít na okraji společnosti, neztotožňovat se s jejími pravidly, ani je neakceptovat. Je to společnost, která hlásí cestu úspěšnosti, mládí, zdraví, bohatství a perfektního vizáže a lidé bez přístřeší se těmto představám vymykají (Cveček, 2007).

V případě bezdomovectví uvádí Vágnerová (2007), že nejde jen o chybějící přístřeší, ale jde především o ztrátu zázemí, které tvoří zejména fungující rodina, a absence těchto základních atributů vedou posléze k tomu, co obecně nazýváme sociálním vyloučením. Podle autorky v sobě sociální vyloučení nese mnohá negativa a to především narušení mezilidských vztahů, rozpad sociálních kontaktů, ztrátu zaměstnání, s nímž je spojena ztráta ekonomické soběstačnosti a následkem je ekonomická chudoba, závislost na pomoci a podpoře charitativních organizací, útěk od reality prostřednictvím alkoholu, drog, snížení lidské důstojnosti žebráním, prohledáváním odpadků, uchýlení se ke kriminální činnosti. Bezdomovectví přináší společenskou stigmatizaci, protože pro společnost je život na ulici odchylkou od normy (Vágnerová, 2007).

Bezdomovectví je společenský jev, se kterým se setkáváme ve všech státech. Vždy mu předchází takové jednání, které vede ke ztrátě zázemí, životních jistot a stává se nejenom příčinou sociálního vyloučení, ale především fenoménem dnešní doby, což způsobuje vrásky nejenom sociálním pracovníkům, ale i komunálním politikům a vzbuzuje rozdílné pocity u veřejnosti (Průdková, 2008).

Zkoumat bezdomovectví je z mnoha důvodů velmi obtížné, protože jde o velmi složitý jev, který ovlivňuje celou společnost – nejde o izolovaný problém, protože právě tento problém zasahuje do mnoha oblastí života společnosti a u každého bezdomovce najdeme jiné problémy, jiné příčiny a jiné důsledky (Průdková, 2008).

Bezdomovectví není problém pouze ekonomický či sociální. Lidé bez domova nejsou na ulici pouze z toho důvodu, že jsou chudí, proto je třeba hledat jádro celého problému v psychosociální oblasti. Pro sociální práci s lidmi bez domova je nutné si uvědomit, že každého člověka v nouzi je nutné brát vážně, respektovat jeho jedinečnost

a především stanovit pravidla, která zabrání zneužití pracovníka i instituce (Martínek, 2008).

Sociální pracovníci, kteří začínají pracovat s bezdomovci, se často dopouštějí chyby, případně podlehnou názoru, že uživatel nechce pracovat a to je hlavní příčinou jeho situace bez toho aby si uvědomili, že bezdomovectví jako životní styl je naprosto odlišný od stylu běžné společnosti (Marek, 2012).

Pohled veřejnosti na bezdomovce se formuje nejen z osobních zkušeností, ale také z mediální prezentace. Osobní zkušenost vychází obvykle z pohledu na prostředí těch bezdomovců, kteří se pohybují a zdržují na veřejně přístupných prostranstvích (Kopecká, 2012).

1 Historie

Podle dostupných pramenů je podle Průdkové (2008) solidarita s chudými, která je v historii spojována především s náboženstvím a počátky péče o potřebné tak, jak ji vidíme dnes, nalzáme v křesťanství a pohledu na člověka. Podle autorky bylo vyloučení z komunity trestem, což je první zmínka o bezdomovectví, jelikož vyloučený jedinec nebyl nikde přijat a všude byl cizincem. Příklad vyloučení najdeme i v bibli, a to v biblickém příběhu Kaina a jeho bratrovraždy (Průdková, 2008).

V biblických dobách byli za potřebné považováni lidé, kteří byli postiženi chudobou, která se vyznačovala znaky jako je nouze, žebrání, ztrápenost, ponížení a znamenala nejenom nedostatečnou ochranu, bezpráví, nedostatek respektu, ale také odkázanost na cizí pomoc (Průdková, 2008).

Tomeš (2010) uvádí, že již ve středověku po řekách pluly takzvané „lodě bláznů“, na kterých byli izolováni nepřizpůsobiví jedinci, a nenašel se žádný přístav, který by je přijal. Od poloviny 15. století začal počet obyvatelstva stoupat, což mělo také za následek klesání životní úrovně těch nejchudších. Ve středověku zajišťovala šlechta bydlení pro bezzemky, kteří pro ni pracovali, neboť „bydlení“ bylo důležité pro zapojení se do práce.(Tomeš, 2010).

Bezdomovectví v dnešních slova smyslu se utvářelo zhruba na přelomu 19. a 20. století s masivním rozvojem průmyslové revoluce, následným rozvojem měst a městských aglomerací (Keller, 2013). Déle autor uvádí, že v tomto období dochází k velké migraci chudého venkovského obyvatelstva do měst, vznikají dělnické a chudinské městské čtvrti, zvyšuje se počet lidí živořících na ulici a chudé v nejširším smyslu slova se starají církevní řády a organizace. Činnost těchto organizací byla organizovaná, dobrovolná, motivovaná náboženským učením (Keller, 2013).

První zmínku o státní péči o bezdomovce najdeme v Říšském obecním zákoně z roku 1862, kdy platilo, že musí být v katastru obce zapsána nejen každá nemovitost, ale i ustanovení, že každý člověk musí mít „domovskou“ obec, která je povinna se o své chudé náležitě starat.(Keller, 2013).

Jako zlomové období popisuje Keller (2013) rok 1948, kdy totalitní režim v naší republice z výsostně ideologických důvodů zrušil veškeré charitativní organizace, tabuizoval existenci chudoby a bezdomovectví a oficiálně nastolil všeobecnou pracovní

povinnost. Každý občan Československa, který by z jakéhokoliv důvodu odmítal pracovat, se jako „příživník“ vystavoval nebezpečí odnětí svobody, a tak se ruku v ruce s umělou zaměstnaností budovaly výrobní podniky a spolu s nimi i podnikové ubytovny, které využívali jejich zaměstnanci a mnohdy i lidé, kterým rodinné zázemí chybělo, nebo se od něho záměrně sami odtrhl (Keller, 2010).

Marek (2012) popisuje rok 1989 a roky následné jako období, kdy se problém bezdomovectví v České republice opět vynořil a velmi záhy se ukázal být problémem společensky velmi aktuálním. Podle Marka (2012) se ukázalo, že prvními bezdomovci se stali právě lidé, kteří byli formálně, respektive uměle zaměstnáni, propuštění nekvalifikovaní pracovníci zeštíhlených firem či bývalí zaměstnanci zaniklých či v lepším případě zprivatizovaných podniků, všichni bez práce a mnozí bez střechy nad hlavou podnikové ubytovny (Marek, 2012). Obdobně na ulici skončili i lidé propuštění z výkonu trestu na základě prezidentské amnestie a v neposlední řadě i někteří lehčí pacienti psychiatrických léčeben a ústavů. Někteří vnímají bezdomovectví jako negativní důsledek kapitalizmu a jiní ho považují za dědictví socialismu (Marek, 2012).

Trh s bydlením v devadesátých letech 20. století opustil sociální principy a problém bezdomovectví byl státem víceméně ponechán k řešení církevním a posléze nestátním neziskovým organizacím, pro které má nezanedbatelnou roli dobrovolná občanská iniciativa a sponzorství (Keller, 2013). Již tehdy se ukázala nezbytnost podpory těchto složek veřejnou správou i nutnost propracovanější a širší spolupráce všech subjektů participujících na řešení bezdomovectví (Keller, 2013).

2 Bezdomovectví v zemích Evropské unie

Při vyslovení termínu „evropská sociální politika“ se nám vybaví Bílá kniha, která formuluje priority členských zemí evropského společenství v sociální oblasti a jednou z těchto priorit je zajištění společenské integrace všech sociálních skupin (Průdková, 2008).

Přes veškerou snahu se však integraci zcela nepodařilo vyřešit žádnému státu unie, a tak se každý další člověk, ocitnuvší se na ulici a bez domova stává novou a naléhavou připomínkou, že úsilí o integraci není ani zdaleka u konce a že je mnohé ještě třeba vykonat (Rubin, 2011).

Hradecký (2007) ve své publikaci říká, že v zemích Evropské unie žije více než čtyři miliony lidí bez domova a k nejsilnějším organizacím, které se věnují bezdomovectví v Evropě, patří Evropská federace národních organizací pracujících s bezdomovci pod názvem Feantsa, která byla založena v roce 1989 a sídlí v belgickém Bruselu. Autor dále uvádí, že tato mezinárodní organizace zastřešuje na 100 různých nevládních neziskových organizací, které se zabývají poskytováním služeb lidem bez domova. Hlavním cílem činnosti organizace je aktivní ovlivňování sociální politiky v evropských zemích prostřednictvím cílené spolupráce sdružených organizací s příslušnými orgány a organizacemi EU, případně i poslanci a výbory Evropského parlamentu.

Všichni, kteří pracují pro tyto nestátní neziskové organizace, musí jednat a myslet ekonomicky. Je zde nutnost cílevědomé práce, jejíž výsledky musí být zpřístupněny (Brack, Geiser, 2003).

Součástí této organizace je i Evropská observatoř pro bezdomovce, která vytvořila evropskou typologii Ethos a je k použití v členských státech Evropské unie (Hradecký, 2007).

Organizace z jednotlivých členských zemí Feantsa předkládají každoročně „Národní zprávu o bezdomovectví“ mapující problematiku bezdomovectví a její řešení na národní úrovni. Zprávu předkládá i Česká republika, která je členskou zemí Feantsa od roku 2005 (Hradecký, 2007).

Průdková (2008) popisuje Evropskou síť sdružení bojujících proti chudobě a společenskému vyloučení s názvem EAPAN, která pracuje v členských státech Evropské unie. Cílem této organizace je umožnit lidem v nouzi a lidem společensky izolovaným uplatňovat svoji odpovědnost a užívat svých práv. Ve Spojených státech jsou významnými organizacemi „United States Interagency Council on Homelessness“, která funguje v deseti lokalitách USA a dále pak „National Alliance to End Homelessness“. Cílem obou těchto uskupení, je preventivní práce a eliminace bezdomovectví (Průdková, 2008).

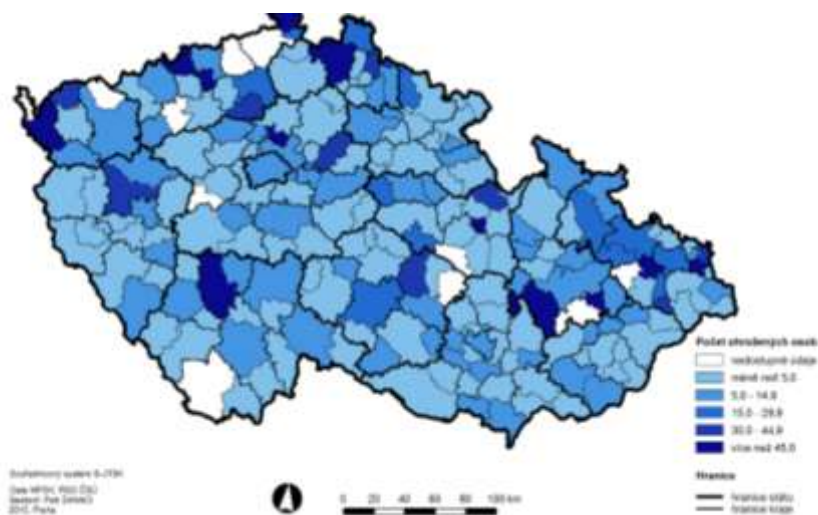
3 Bezdomovectví v České republice

V České republice jsme se s lidmi bez domova, žijícími na ulici začali setkávat začátkem 90. let minulého století (Marek, 2012). Sporadicky se lidé bez domova u nás objevovali i před tím, avšak po Listopadové revoluci v roce 1989 začal jejich počet, zejména ve velkých městech, závažně narůstat a bezdomovectví se stalo skutečně velkým naléhavým a obtížně řešitelným problémem (Marek, 2012). O bezdomovcích se daleko snadněji píše, než se s nimi pracuje. Je nutné si uvědomit, že při práci s nimi nelze doslovně aplikovat žádnou doporučenou metodu a vždy je třeba zvolit individuální přístup, a proto bychom nikdy neměli zapomenout na to, že stát se bezdomovcem je velmi snadné, i když většina z nás si to nepřipouští (Marek, 2012).

Z průzkumu MPSV (2013) lze vyčíst, že obecně je větší částí naší populace bezdomovectví považováno za negativní společenský jev, ale jen málokdo je schopný si uvědomit, že mezi bezdomovci je poměrně málo lidí, kteří si bezdomovectví dobrovolně zvolili jako svůj životní styl a nehodlají na něm nic měnit. Většina lidí bez domova jsou ti, kteří se ve svízelné životní situaci ocitli nedobrovolně, ač částečně vlastním přičiněním a částečně bez šance se vlastními silami bránit a zabránit okolnostem, které jim na ulici pomohly. Chceme-li hledat řešení této problematiky, musíme znát celou řadu souvislostí a příčin, které bezdomovectví provázejí (MPSV, 2013).

Průzkumem, který proběhl formou dotazníků ve dnech 9. 2. 2015 až 3. 3. 2015 bylo zjištěno, že se na území České republiky nachází přibližně 30 000 evidovaných lidí bez domova, i když neoficiální čísla hovoří zhruba o 116 000 lidí bez domova a to i přesto, že podle současné legislativy bezdomovectví neexistuje (viz obrázek č. 1 a tabulka č. 1). Jádrem věci tkví ve faktu, že každý svéprávný a zletilý občan ČR má trvalé bydliště, které je mimo jiné potvrzeno v občanském průkazu, ale praxe je taková, že adresa trvalého bydliště uvedená v dokladech nemusí být dokladem o tom, že člověk na této adrese skutečně bydlí, nezakládá právo na bydlení a je výhradně tzv. evidenční záležitostí, o čemž svědčí záznamy kompetentních obecních úřadů (s rozšířenou působností), které ohlášené osoby evidují ve svých sídlech.

Obrázek č. 1 – Počet osob ohrožených ztrátou bydlení na 1000 obyvatel (obce s rozšířenou působností), (MPSV, 2013)

Území	Počet osob ohrožených ztrátou bydlení	Počet osob ohrožených ztrátou bydlení na 1 000 obyvatel
Hlavní město Praha	10 604	8,5
Středočeský kraj	7 431	5,8
Jihočeský kraj	7 436	12,5
Pilzeňský kraj	4 501	7,8
Karlovarský kraj	8 250	32,5
Ústecký kraj	14 141	23,6
Liberecký kraj	9 441	21,5
Královéhradecký kraj	2 021	3,7
Pardubický kraj	5 360	10,8
Kraj Vysočina	4 102	8,4
Jihomoravský kraj	5 869	5,0
Olomoucký kraj	8 203	14,8
Zlínský kraj	3 268	5,6
Moravskoslezský kraj	27 937	23,2
Česká republika	118 564	11,8

Pozn.: Do výpočtu nebyly zahrnuty obce, které na tuto stránku neodpověděly. Obce: Český Krumlov, Bytčice nad Pernštejnem, Ostrov, Přerov, Poříčka, Hořovice, Děčín, Ústí nad Labem, Zatec, Aš

Tabulka č. 1 – Odhad počtu osob ohrožených ztrátou bydlení (MPSV, 2013)

U bezdomovců je situace o to složitější, že pokud se v místě trvalého bydliště ani nezdržují, přicházejí o možnost uplatňovat své zákonné zejména finanční nároky, z nichž část je podmíněna právě zdržením se v místě ohlášeného trvalého bydliště. Další problém nastává i v případě, kdy bezdomovec ztratí nebo nemá platné doklady a nesnaží se je z nejrůznějších příčin znovu získat (Ondrák, 2007).

Pomoc, jak z tohoto začarovaného kruhu ven, skýtají v první řadě nestátní neziskové organizace poskytující v České republice sociální služby ve smyslu zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách (Ondrák, 2007).

Zmíněné organizace provozují noclehárny, ubytovny, azylové domy pro muže, ženy, azylové domy pro matky s dětmi a sporadicky také pro rodiny s dětmi (Hradecký, 2006). Ještě před zhruba patnácti lety byl u nás za bezdomovce označován člověk, který žil na ubytovně či ubikaci, žil osamoceně bez kontaktů na rodinu a příbuzné, nicméně měl střechu nad hlavou a mohl se pod ni vracet, přestože v mnoha případech pak bylo jen otázkou času, kdy i o tuto jistotu přijde a nebude se mít kam vracet, kde spát. Bude bez domova, bez sociálního zázemí, bez rodiny a soukromí (Hradecký I., 2006).

Po Listopadové revoluci v roce 1989 přispěly k rozšíření řad bezdomovců v naší republice i následující zdánlivě nesouvisející okolnosti:

- zrušení všeobecné pracovní povinnosti a trestnosti příživnictví (kdo nepracuje, nemůže být za to trestně stíhán),
- propouštění pracovníků z důvodu nadbytečnosti, z důvodů zániku či prodeje podniků,
- prodej či likvidace velkokapacitních podnikových ubytoven,
- rozsáhlá amnestie udělená prezidentem ČR v roce 1990 (z výkonu trestu bylo předčasně propuštěno na 16 000 osob, na jejichž společenskou integraci nebyla společnost připravena).

Nemít domov znamená ztrátu zázemí. Zázemí je pro každého z nás místem, kam se můžeme kdykoliv vrátit, mít pocit jistoty, bezpečí, ochrany a podpory a hlavně místo, ke kterému nás vážou emoce a vše výše uvedené lidem bez domova, tedy těm, co si bezdomovectví nevybrali jako svůj životní cíl, chybí, I z tohoto důvodu je řešení otázky bezdomovectví v zájmu nás všech, kteří v této chvíli v podobné situaci nejsme (Průdková, 2008).

V České republice se bezdomovci nezdržují jen ve velkých městech, ale část z nich volí pobyt v lesích či lesoparcích, žijí v opuštěných boudách, přespávají pod mosty, někteří se straní lidské společnosti i sobě podobných a přežívají zcela mimo civilizaci (Barták, 2004). Lze se jen domnívat, že trpí různými psychickými poruchami či zdravotními problémy různého charakteru a není ani výjimkou, že se lidé bez domova setkávají i s agresí okolí a stávají se terčem násilných trestných činů bezohledných xenofobních jednotlivců anebo obdobně brutálně naladěných skupin (Barták, 2004). Je jen málo našich občanů, kteří jsou schopni a ochotni v takových případech účinně

pomoci, a to především z důvodu, že ve většinové společnosti bohužel stále převládá názor, že bezdomovec si za svou životní situaci a lidský úděl může sám (Barták, 2004).

4 Vymezení pojmů

Bezdomovectví je více než absence přístřeší a více než chudoba, je součástí procesu marginalizace, tedy odsouvání na okraj společnosti, vyloučení z účasti na životě a ztráta místa ve společnosti. Tak vidí bezdomovectví Vágnerová (2013). Jak již bylo uvedeno, v České republice se odhadoval počet lidí bez domova na 30 000, ale výzkum Ministerstva práce a sociálních věcí hovoří o počtu 68 500 osob. Mnohem více však bude těch, kteří žijí v nejistém nebo lidsky nevyhovujícím prostředí, proto odhadovaný počet osob, kterým bezdomovectví hrozí, dosahuje dle neoficiálních údajů alarmujících takřka 120 000 osob. Jde většinou o jedince, kteří se ocitli v nepříznivé životní situaci a nejsou schopni ji bez pomoci překonat, nebo o to ani nemají zájem (Vágnerová, 2013).

Nepříznivá situace těchto lidí má několik typických znaků, z nichž zásadní je deprivace, frustrace a nedostatek citových vztahů. Nejen z těchto důvodů patří bezdomovci zcela na poslední místo v řebříčku oblíbenosti ve vztahu k toleranci většinových skupin a podle neoficiálních průzkumů patří jednoznačně mezi společenské zlo, a to bez ohledu na to, co bylo příčinou faktu, že skončili na ulici (Průdková, 2008).

4.1 Chudoba

Chudobu lze definovat jako stav nouze, kdy člověk není schopen opatřit si vlastními silami dostatek prostředků k zajištění své existence ve společnosti, a tak se pro společnost stává ekonomickým a politickým problémem (Kahoun, 2007).

Chudoba, nemoc a ztráta živitele patří k nejstarším sociálním událostem a je chápána jako stav, kdy nedostatek hmotných a finančních prostředků neumožňuje zabezpečení základních životních potřeb na přiměřené úrovni (Tomeš, 2001).

V teoretické rovině rozdělujeme chudobu na absolutní a relativní, kdy pro absolutní chudobu je typické, že člověk dlouhodobě trpí nedostatkem potravin, pitné vody, předmětů základní potřeby, trpí podvýživou, nemá ani základní zdravotní péči, je bez přístřeší, má nedostatečné vzdělání, je v ohrožení zdraví s následkem úmrtí (Tomeš, 2010).

Markův text popisuje absolutní chudobu jako nedostupnost výtěžné činnosti, veřejné zdravotní péče, nedostupností bydlení a lidsky důstojného životního prostředí.

Relativní chudobu chápe jako produkt společenské nerovnosti, jinými slovy: v každé společnosti existují a budou existovat relativně chudí lidé. Ukazateli relativní chudoby ve společnosti jsou míra nezaměstnanosti, zadluženost obyvatelstva nesplacitelné a nesplácené dluhy, neuhrazené účty a půjčky apod. (Marek, 2012).

Tomeš (2010) ve své knize také hovoří o chudobě, která nemusí být viditelná. Autor se odvolává na výzkumy, které zjišťují, že v některém ze společenských prostředí se lidé stydí svou chudobu přiznat a z tohoto důvodu neprojevují zájem o společenskou solidaritu.

Již v devadesátých letech 20. století bylo zjevné, že v celé Evropě, a to i v ekonomicky nejvyspělejších evropských státech, relativní chudoba existuje, což mimo jiné především dokladoval rostoucí počet příjemců státem poskytovaných sociálních dávek (Králová, 2007).

Pokud tvrdíme, že v každé společnosti jsou a budou existovat relativně chudí lidé, pak musíme také konstatovat, že příčinou této relativní chudoby jsou nízké příjmy, nedostatečná kvalifikace, bydlení v nedůstojných podmínkách, věkové či zdravotní znevýhodnění (Tomeš, 2010). Právě tato dvě lidsky neovlivnitelná znevýhodnění mohou být podle autora jedním ze spouštěcích faktorů bezdomovectví, především z důvodů nemožnosti adekvátního uplatnění se na trhu práce. Pokud se taková znevýhodnění propojí s dalšími rizikovými faktory, ocitá se člověk na startu cesty do tenat relativní chudoby a následně i k bezdomovectví (Tomeš, 2010).

Ohrožení relativní chudobou (a potenciálním bezdomovectvím) se stávají nejen lidé se zdravotním hendikepem a lidé v důchodovém věku, ale i absolventi základních škol bez vyšší či další kvalifikace, lidé v produktivním věku avšak dlouhodobě nezaměstnaní případně nezaměstnatelní a dále vícedětné rodiny bez vlastních příjmů čerpající pouze dávky státní sociální podpory (Tomeš, 2010). Chudoba je předmětem trvalého zájmu států i mezinárodních organizací a jejich cílem je vytvoření takové sociální politiky, která zabrání, aby lidé, rodiny a sociální skupiny do chudoby propadli (Tomeš, 2010).

4.2 *Nezaměstnanost*

Ve všech, nejen evropských, státech by měla být prioritou v oblasti sociální politiky aktivní zaměstnanost obyvatelstva a současně minimalizace počtu nezaměstnaných (Keller, 2013). Lidé kolem padesáti let věku jsou nezaměstnaností nejvíce ohroženi

a spolu s nimi jsou to osoby zdravotně znevýhodněné, následují absolventi základních škol bez kvalifikace, absolventi středních škol bez praxe, nekvalifikovaní lidé v aktivním věku a nekvalifikovaní příslušníci etnických skupin (Keller, 2013). Nezaměstnanost velmi často provází chudoba, která může skončit ztrátou bydlení a člověk tak snadno skončí na ulici jako bezdomovec (Matoušek, 2007).

Za pozornost stojí nezaměstnaností ohrožená skupina mladých lidí, absolventů škol bez praxe, protože tito lidé mají na začátku sebedůvěru a energii se s daným problémem vyrovnat, ale s prodlužujícím se obdobím čekání roste nejistota, protože zjišťují, že ani opakované rekvalifikace k získání práce nevedou (Keller, 2013).

Věkově starší lidé, vzhledem ke svým zkušenostem neoplyvají velkou sebedůvěrou ani zpočátku a tak se vyhýbají kontaktům z důvodů studu a viny, že nejsou schopni žít jako dosud a mají pocit, že všichni vidí jejich neúspěch. K problému nezaměstnanosti se přidávají další potíže v podobě manželské nebo rodinné krize a následné bezmoci a frustrace, na které většinou navazují zdravotní problémy vyvolané stresovou situací (Keller, 2013).

4.3 Závislosti

Člověk je společenská bytost, vyrůstá v sociálním kontextu a je ovlivňován prostředím, ve kterém žije a sám na toto prostředí působí. Od člověka se očekává aktivní jednání, kdy by měl usměrňovat svůj život a respektovat realitu (Jankovský, 2003).

Je prokázáno, že psychické a somatické vlastnosti člověka spolu s vlivy vnějšího prostředí, hlavně sociálního, se mohou významnou měrou podílet na vzniku závislostí jedince na psychoaktivních látkách z tohoto důvodu mezi faktory sociálního charakteru, jež ovlivňují tendence užívání návykových látek, řadíme:

- společnost tedy blízké okolí umožňující relativně snadnou dostupnost návykových látek,
- prostředí (městské) - nabízející anonymitu, širší nabídku a menší kontrolu nežádoucího chování,
- rodina – funkčnost (dysfunkčnost), nedostatek rodičovské citové výchovy, absence empatie, absence pozitivních vzorů rodinné výchovy, návyková závislost rodiče,
- sociální skupina – vliv party, vliv subkulturní skupiny,

- vzdělání - neúspěšnost ve škole a následné sociální znevýhodnění,
- sociální deprivace – dlouhodobá nezaměstnanost, absence touhy po seberealizaci a chybějící sociální zázemí (Varga, 2007).

V současnosti už i u nás rozlišujeme počty lidí závislých na alkoholu a na nealkoholových návykových látkách, přičemž je prokázáno, že osob závislých na drogách prokazatelně roste. Alkoholismus je stále převážně mužskou doménou, ale i počet žen alkoholiček neustále stoupá (Vágnerová, 2013).

Podle Nešpora (2011) má užívání návykové látky nebo látek u daného jedince mnohem větší přednost než jednání, kterého si předtím cenil. Za znaky závislosti můžeme považovat silnou touhu, zhoršení sebeovládání, somatický odvykací stav, růst tolerance, zanedbávání jiných zájmů a především pokračování v užívání návykových látek s vědomím škodlivých následků (Nešpor, 2011).

4.4 Sociální vyloučení

Při hledání příčin sociálního vyloučení můžeme narazit na zdánlivě protikladný fakt, a sice, čím je společnost relativně bohatší, tím více se zvyšují počty těch, kteří se na tomto bohatství neúčastní anebo se účastní čím dál tím méně. Podle Vágnerové (2004) v 60. letech minulého století nesouvisel problém sociálního vyloučení s proměnami na trhu práce. V 70. letech se mluví o malých skupinách lidí, kteří se nedokážou adaptovat na podmínky ve společnosti a v 80. se začíná objevovat pojem „nová chudoba“, která začíná postihovat kategorie do té doby integrovaných osob. Koncem 80. let a počátkem let 90. se termín sociálního vyloučení ukazuje v plné síle a sociální vyloučení se stává trvalým stavem. Zvyšují se počty těch, pro které je neustálou hrozbou (Vágnerová, 2004).

4.5 Sociální začleňování

V textu MPSV se uvádí, že v případě, kdy se člověk vyrovná s minulostí a povede se mu odpoutat se od společnosti bezdomovců, není jisté, že dosáhne úplné reintegrace, protože mu stojí v cestě spousta překážek. Proces reintegrace je běh na dlouhou trať a vyžaduje velké úsilí. K tomu je třeba nejenom motivace, ale také pomoc, ať už v podobě sociálních služeb nebo pomoci přátel a rodiny (MPSV). Překážky, které mohou potkat lidi, kteří mají motivaci k návratu do společnosti, jsou různé a to zejména

sociální, emociální, psychologické, zdravotní nebo finanční. Proto spousta lidí dokázala nakročit k reintegraci a časem se vrátili opět na ulici. Na počátku procesu reintegrace je potřeba takovému člověku zajistit stálé sociální a fyzické zázemí, najít zdroj obživy, a pokud je to možné zbavit ho závazků z minulosti, mezi které patří především dluhy, ale zde se bohužel nenachází mnoho řešení (MPSV).

4.6 Dluhy

V současné době stále více lidí řeší předlužení. V případě bezdomovců většinou dluhy přesahují jejich možnosti, tedy i šance na to, aby své pohledávky splatili je téměř nulová. Přístup k placení dluhů a jejich výše je různá a poměrně často se stává, že dotyčný ani sám neví, kde všude své pohledávky má (Průdková, 2008). Mezi nejběžnější dluhy patří neplacení zdravotního a sociálního pojištění, nesplacené úvěry, jízda bez platného cestovního dokladu, alimenty, pokuty a jiné. Na dluhy navazují exekuce a v momentě, kdy je nařízena lidé často hledají práci na černo, aniž by si uvědomili největší riziko z takto prováděné práce - nejistota výplaty (Průdková, 2008).

4.7 Pracovní proces

Nalezení práce je další překážkou, kterou musí bezdomovci překonat a to z důvodu nedostatečného vzdělání, praxe a často také chybějících pracovních návyků. Při hledání práce tito lidé zjišťují, že i na nejnižší pozice jsou potřeba doklady, které většina nemá a často nemají ani finanční hotovost na jejich vystavení (Vágnerová, 2013).

Úkolem aktivní politiky zaměstnanosti v České republice je vyrovnání šancí při získávání práce především osobám, které jsou znevýhodněni na trhu práce a toto znevýhodnění se projevuje především kombinací faktorů jako je zdravotní stav, nízká kvalifikace, minimální nebo žádná praxe apod. Tady je potřeba i pracovního poradenství, aby člověk věděl, která práce je v jeho možnostech a může uspokojovat nejenom finanční potřeby, ale také duševní uspokojení člověka (MPSV).

5 Bydlení

Další bariérou reintegrace je získání bydlení, které je základním předpokladem k návratu do společnosti. V současné době je cena bydlení tak vysoká, že ve většině případů přesahuje možnosti lidí bez domova (Vágnerová, 2013).

Česká republika nemá v současné době právní úpravu sociálního bydlení nebo dostupného bydlení v souvislosti s osobami, které jsou sociálně vyloučeny nebo jsou sociálním vyloučením ohroženy.

Řešením podle Vágnerové (2013) může být ubytovna, ale tady platí, že platba za ubytování je počítána na dny. U podnájmu je zaručen určitý komfort, ale zase zde vzniká problém s platbou, protože většina pronajímatelů žádá několik nájmů dopředu a takzvaná kauce, přestože je vratná, je problematická i pro majoritní společnost natož pro lidi z ulice (Vágnerová, 2013). V neposlední řadě je tu azylové bydlení, které přináší nejenom mnohá omezení, ale také povinnosti. V autorčině textu se můžeme dočíst, že v azylovém zařízení sice uživatelé mají možnost naučit se jak žít ve společnosti, ale dost často si vytvoří závislost na tomto druhu bydlení a vzhledem k tomu, že pobyt v azylovém zařízení je omezen na dobu jednoho roku, někteří uživatelé vytváří takzvané „kolečko“, kdy se stěhují z jednoho zařízení do druhého (Vágnerová, 2013).

Pokud mluvíme o sociálním vyloučení, je třeba zmínit velký deficit v oblasti bydlení, protože velká část občanů má tak nízký příjem, že si nemůže dovolit platit běžné nájemné a tak se z nich postupem času stanou neplatiči a poté lidé bez domova (Matoušek, 2010).

6 Znaky bezdomovectví

Bezdomovectví je široký pojem a lze ho vnímat jako absenci přiměřeného a důstojného bydlení a můžeme ho rozdělit na:

- zjevné bezdomovectví, kdy se tyto lidé zdržují na veřejných prostranstvích a to nejčastěji v centru měst a na nádražích; nejčastěji nocují venku, pod mosty, v odstavených vagoncích nebo se stěhují do opuštěných budov, které obývají nelegálně; velká část těchto lidí navštěvuje různá nízkoprahová centra, kde mají možnost hygieny a odpočinku
- skryté bezdomovectví - tyto lidé nevyužívají veřejné či jiné služby a to z důvodu, že si chtějí udržet svobodu, neznají síť sociálních služeb nebo nejsou schopni se orientovat v nabídce služeb a v neposlední řadě také jejich neochota respektovat pravidla poskytovatelů těchto sociálních služeb
- potencionální bezdomovectví- do této skupiny řadíme osoby, které zatím mají bydlení, ale za nejistých podmínek; dále sem můžeme zařadit osoby bez uzavřené nájemní smlouvy, obyvatele opuštěných budov nebo budov určených k demolici, ale i uživatele azylových domů s časově omezeným pobytem (Tomeš, 2001)

Posláním sociální práce je především dialog mezi tím, co vyžaduje společnost ve svých normách a tím co si přeje uživatel. Pro tento dialog mají poskytovatelé sociálních služeb vypracovány standardy kvality sociálních služeb, tedy pravidla pro fungování sociálních služeb, které ze zákona musí mít vypracované každý registrovaný poskytovatel těchto služeb (Úlehla, 2009).

6.1 *Bezdomovci jako specifická subkultura*

Ke všemu co je neznámé mají lidé ve většině případů negativní postoj a nejinak je tomu i v případě bezdomovců. Je to jeden z důvodů, které tlumí lidskou solidaritu s těmi, kteří možná ani nedostali jinou šanci než skončit na ulici (Průdková, 2008)

6.2 *Vzhled bezdomovců*

Prvním rozlišovacím znakem je u bezdomovců podle Marka (2012) právě vzhled, jelikož dodržování hygieny je na ulici velmi problematické. Lidé, kteří žijí na ulici krátce, se snaží uchovat si každodenní hygienické návyky a odmítají být stejní jako

ostatní bezdomovci a tak prvním nejlépe viditelným znakem bývají vlasy. Hygiena a vzhled rozdělují ty, kteří se své bezdomovectví snaží skrýt, a ty, kteří již rezignovali (Marek, 2012)

Jako další specifický znak definuje autor oblečení, kdy mladší bezdomovci kladou důraz na značkové oblečení, které je navenek znakem „určitého postavení“ a tak ho kradou nebo kupují za zlomek ceny na černém trhu. Starší bezdomovci většinu oblečení nalézají v popelnicích nebo ho dostávají v charitativních organizacích. Málokdo má možnost oblečení vyprat v pračce a tak ho musí prát v ruce nebo vyměnit za jiné. Největší význam oblečení je funkčnost, musí být v zimě vrstvitelné, protože teplé oblečení je málo dostupné. Nedílnou součástí vzhledu jsou „zavazadla“. Nejčastěji to jsou igelitové tašky a batohy, ve kterých je veškerý majetek daného člověka (Marek, 2012).

6.3 Zdroj obživy

Podle Vágnerové et al. (2013) je pro přežití na ulici nejdůležitější jídlo, nocleh a určitý pocit bezpečí, který si lidé bez domova zajišťují různým způsobem. Potraviny mohou získat u různých charitativních organizací nebo je najít v odpadcích, v neposledním případě také somrováním, žebráním nebo krádežemi. Jako krajní varianta obživy je uváděna také prostituce, která se pojí s ponižující sociální rolí (Vágnerová, 2013).

6.3.1 Žebrání

Žebrák se nerovná bezdomovec. Žebráci se vyskytují na místech, kde je větší koncentrace lidí. Pro žebráky je typická pozice s nataženou rukou nebo před sebou mají nějaký předmět na peníze (Průdková, 2008).

6.3.2 Somrování

Nejčastějším působištěm jsou parkoviště, parky, nádraží. Tedy všude tam, kde je vysoká koncentrace osob. Tito „somráci“ obcházejí kolemjdoucí s určitou historkou a požadavkem o pár drobných. Kolem lékáren se pohybují ti, co potřebují peníze na recept, kolem nádraží ti, co potřebují na jízdenku a v parku ti, co se zeptají: „Nemáte nějaké drobné?“ (Průdková, 2008).

6.3.3 Vybírání popelnic

První zkušenosti s vybíráním popelnic získávají od svých starších kolegů. V momentě, kdy bezdomovec překoná počáteční stud, se rychle naučí, v jaké době je nejlepší popelnice obcházet (Průdková, 2008). Autorka dále ve svém díle vychází z toho, že i k bezdomovcům patří nejzákladnější potřeba a tou je jídlo, a protože nemají žádný příjem, musí najít způsob, jak si zajistit nejzákladnější stravu. Mezi oblíbené patří kontejnery u obchodních center, protože tady získávají relativně čerstvé potraviny.

V popelnicích bezdomovci nenacházejí pouze jídlo, ale i věci, které se dají prodat nebo jinak využít a mezi tento „sortiment“ patří deky, nádobí, nábytek nebo oblečení. Další skupina se živí sběrem surovin jako je papír, měď, železo a jiné slitiny (Průdková, 2008).

6.4 Způsob bydlení

Bezdomovci nazývají domovem místa, kde přespávají a to z důvodu, že se téměř celý den pohybují po veřejném prostoru. Lidé, kteří se náhle octnou na ulici, považují z počátku tento stav za provizorní a nepřipouští si, že by se mohlo jednat o déletrvající stav, proto na začátku pouze snaží přežít noc jízdou tramvají nebo podřimují na lavičkách (Keller, 2013). Tím narůstá spánkový deficit, protože je tu obava z fyzického násilí nebo okradení. Výhodou jsou velká města, kde se dají střídát místa přespávání a většinou to bývá park, různé výklenky, mosty nebo zahrádkářské kolonie (Keller, 2013).

6.5 Vyplnění volného času

Ten, kdo přišel na ulici, ztrácí nejenom soukromí, možnost každodenní hygieny, ale hlavně může být kdykoli vyhozen z místa, kam se uchýlil. Na ulici život ztrácí svůj řád a hranice a každý, kdo chce na ulici přežít, si musí vybudovat denní režim a to značně odlišný od toho, na který byl zvyklý (Barták, 2004). Člověk tedy na jedné straně musí řešit uspokojení svých základních potřeb a na straně druhé nudu. Tu bezdomovci většinou řeší doháněním deficitu spánku, sběrem, somrováním a někteří chodí i na brigády. Podle autora je jedním z hlavních rysů jejich dnů konzumace alkoholu a v některých případech i drog, což jim znemožňuje společenské fungování. Proto tito

lidé tráví volný čas většinou ve skupinách, ve kterých vzniká velký prostor pro zneužívání návykových látek (Barták, 2004).

7 Bezdomovectví z hlediska věku

Ztráta domova a propad na dno společnosti je většinou výsledkem selhání v několika krizích jdoucích po sobě a primární příčiny můžeme vystopovat již v dětství (Vágnerová,...). Podle Vágnerové (...) dochází k selhání v podobě bezdomovectví v různém věku a na ulici se setkáváme s generačními rozdíly a to především ve schopnosti a způsobu jak se o sebe postarat.

Napříč všemi věkovými kategoriemi se mezi bezdomovci objevují lidé s psychiatrickou diagnózou. Mnoho duševních chorob se projeví až v dospělosti, nemoc izoluje člověka od sociálních kontaktů a zhoršuje jeho pracovní schopnosti. Další skupinou jsou lidé, kteří za sebou mají dlouhodobý pobyt v ústavní péči tedy ve vězení, léčebnách nebo nemocnicích (Vágnerová...).

7.1 Bezdomovci do 26 let

Bezdomovectví mladých lidí téměř vždy souvisí s potížemi v rodině. Ať už se tyto potíže týkají rozpadu rodiny, špatné nebo žádné komunikace nebo nezájmem o daného člověka (Marek, 2012).

Mladí bezdomovci nemají zájem řešit svou budoucnost a ulice se pro ně stává prostorem k realizaci jejich potřeb. Toto nezodpovědné chování v sobě nese riziko v podobě závislosti, doživotní zadluženosti nebo předčasné ukončení vzdělání, které má za následek znevýhodnění na pracovním trhu (Marek, 2012). Podle autora mladí lidé rádi prezentují, že jsou na ulici dobrovolně a způsob tohoto života jim vyhovuje, protože nejsou ochotni respektovat pravidla, která jsou nastavena v rodině. Odchod na ulici mívá mnoho důvodů. Mnohdy jsou to události, které nemusejí mít zásadní význam, ale spustily takzvaný řetězec sociálního rozpadu. Mezi mladými bezdomovci není mnoho alkoholiků, ale je zde daleko větší riziko užívání drog (Marek, 2012).

7.2 Bezdomovci v produktivním věku

Období produktivního věku je přibližně od dvaceti šesti let a končí kolem šedesátého roku života. Bezdomovectví se v této etapě života dá chápat jako negativní důsledek osobního selhání a je velmi stigmatizující (Průdková, 2008). Lidé v tomto věku se hůře adaptují na život na ulici, protože ztrácejí nejenom fyzické zázemí, ale také společenské postavení. V tomto časovém období je nejčastější příčinou rozpad partnerského vztahu,

ztráta rodiny, nezaměstnanost eventuálně některá ze závislostí jako je gamblerství, alkoholismus a další (Průdková).

7.3 *Bezdomovci senioři*

Za chybu sociálního systému můžeme považovat člověka v důchodové věku spícího na ulici. Tak jako by se u mladých bezdomovců měla o základní podporu postarat rodina, stejně tak by se měla rodina postarat o bezdomovce seniora (Keller, 2013). Bohužel celková krize rodiny zapříčinila nárůst bezdomovců na obou stranách a tak senioři, kteří neztratili schopnost spolupracovat, zůstávají v léčebnách nebo azylových domech. Pokud jsou v azylových domech, musejí je často střídat, protože tyto pobytové služby jsou uzavírány zpravidla na dobu určitou a to většinou po dobu jednoho roku (Keller, 2013).

8 Příčiny a prevence bezdomovectví

Za nejdůležitější sociální skupinu je považována rodina, ve které člověk žije a tak rodina má být ta, která dává zázemí potřebné k seberealizaci je zdrojem zkušeností, vzorců chování a ovlivňuje chování jejích členů v interakcích se společenským prostředím (Fischer, 2009).

Ze strany psychologie se novorozenec stává člověkem díky socializaci a to především osvojením návyků, způsobem chování a sociálních rolí, které jsou charakteristické pro kulturní prostředí, ve kterém žije a to vše se uskutečňuje nejenom prostřednictvím výchovy, tedy působením starší generace na generaci mladší ale i sociální zkušeností, kterou člověk získává po celý svůj život (Vacínová, 2011).

V některých případech se může rodina stát zdrojem vzniku a rozvoje psychických problémů a následných sociálně patologických jevů. K nejzávažnějším pozorovatelným problémům patří:

- dysfunkce rodiny,
- problém anomálních osobností rodičů, kteří se sami dopouštějí asociálního chování,
- problém úplnosti rodiny (Fischer, 2009).

Prvotních příčin bezdomovectví podle subjektivního vnímání je několik a patří mezi ně zejména rozvod, rozpad vztahů a s tím spojená ztráta bydlení a následná ztráta zaměstnání. Tedy v minimální míře je tento životní styl důsledkem vlastního rozhodnutí.

Za bezdomovce je u nás zpravidla považován jedinec, který žije přímo na ulici nebo vyhledává pomoc charitativních organizací (Barták, 2004). Důvody bezdomovectví v ČR jsou patrné v tabulce č. 2.

	1 ¹⁾		2 ¹⁾		3 ¹⁾		4 ¹⁾		5 ¹⁾		Celkem	
	počet	podíl (v %)	počet	podíl (v %)	počet	podíl (v %)	počet	podíl (v %)	počet	podíl (v %)	počet	podíl ²⁾ (v %)
rodiluzení	96	48,2	48	24,1	31	15,6	19	9,5	5	2,5	199	90,0
závislost na alkoholu	50	28,6	45	25,7	35	20,0	32	18,3	13	7,4	175	79,2
závislost na drogách	11	16,7	21	31,8	10	15,2	10	15,2	14	21,2	66	29,9
gamblerství	2	7,4	3	11,1	7	25,9	7	25,9	8	29,6	27	12,2
rozpad rodiny	13	10,7	26	21,5	39	32,2	22	18,2	21	17,4	121	54,8
nezaměstnanost	57	32,8	50	28,7	37	21,3	15	8,6	15	8,6	174	78,7
onemocnění	0	0,0	3	12,5	2	8,3	10	41,7	9	37,5	24	10,9
kriminální	13	16,0	7	8,6	29	35,8	16	19,8	16	19,8	81	36,7
chybějící nízkonákladové bydlení	33	29,7	20	18,0	23	20,7	19	17,1	16	14,4	111	50,2
chudoba	16	20,5	23	29,5	12	15,4	15	19,2	12	15,4	78	35,3
jiné důvody	4	20,0	7	35,0	0	0,0	0	0,0	9	45,0	20	9,0

Pozn.: ¹⁾ známky dle školní stupnice: 1 = nejzávažnější důvod, 5 = nejméně závažný důvod bezdomovectví

²⁾ podíl ze všech obcí/správních obvodů

Tabulka č. 2 – Důvody bezdomovectví dle závažnosti v ČR (MPSV, 2013)

Ke vzniku bezdomovectví z velké části přispívají ekonomické problémy, které jsou charakteristické nezaměstnaností, následným růstem chudoby, ale může se přidat mnoho dalších faktorů, mezi které můžeme zařadit i pobyt ve výkonu trestu, ústavní výchovu nebo léčbu (Fischer, 2009).

Objektivní faktory jsou především zastoupeny nezaměstnaností, nedostatkem vzdělání, vyloučením z trhu práce, propuštěním z vězení, dětského domova a dalších ústavů (Fischer, 2009).

Subjektivní faktory - sem většinou řadíme faktory materiální povahy jako je dlouhodobá nezaměstnanost, zadluženost, ztráta živitele nebo majetku (Fischer, 2009).

Faktory vztahové sem patří především rozvod, domácí násilí, rozchod partnerů, narušené vztahy mezi dětmi a rodiči (Fischer, 2009).

Faktory osobní spatřujeme v mentální retardaci, nemoci, sociální nezralosti, alkoholismu a jiných závislostech (Fischer, 2009).

Vrtišková (2009) vidí bezdomovectví jako nežádoucí vedlejší produkt ekonomického růstu a mobility pracovní síly a tato nežádoucí sociální situace vyžaduje zapojení všech zainteresovaných osob a složek.

Pod pojmem sociální prevence najdeme soubor aktivit, které ovlivňují proces socializace a sociální integrace a jsou zaměřeny na změnu nepříznivých sociálních

a socioekonomických podmínek, které jsou příčinou negativních jevů v životě jedince (Vrtišková, 2009).

Je třeba si uvědomit, že prevence bezdomovectví naráží v České republice na řadu legislativních překážek, přestože je levnější a vynaložené náklady mají potenciál návratnosti.

Prevenici jako takovou můžeme rozdělit do tří skupin a to:

- primární působení proti vzniku negativních společenských jevů,
- sekundární působení proti šíření negativních společenských jevů,
- terciální působí proti recidivě (Vrtišková, 2009).

Podle Vrtiškové (2009) prevence také přispívá k zachování lidské důstojnosti a podporuje integraci osob ve společnosti a socializaci vidí jako celoživotní proces, kdy si člověk osvojuje formy jednání, chování, hodnoty a kultury společnosti a tak se začleňuje do společnosti. Sociální integrace představuje překonání těžké životní situace a následného začlenění do společnosti.

9 Rizika bezdomovectví

Život na ulici přináší neustálá rizika ať už v podobě neustálého stresu, nebo nutností vyrovnávat se soustavným ohrožením a to především fyzickým násilím, které má špatný vliv na psychiku, až po rizika zdravotní a to především z důvodu nemožnosti dodržovat obvyklé hygienické návyky. Bezdomovectví jde ruku v ruce se sociálním vyloučením a především společenskou stigmatizací (Úlehla, 2009).

9.1 Zdravotní rizika

Cesty vedoucí k bezdomovectví bývají různé a většinou se na nich podílí více faktorů - nevyhovující rodinné zázemí, rozpad rodiny, ztráta bydlení až po zadlužení. S bezdomovectvím máme spojeny závislosti na alkoholu nebo jiných návykových látkách, které se mohou různou měrou podílet na úpadku člověka nebo ztráty domova (Vágnerová, 2013). Bezdomovectví bývá také následkem nezaměstnanosti nebo zdravotních problémů, mezi nimiž dominují psychická onemocnění. Bez ohledu na příčiny, lidí bez domova stále přibývá a i oni potřebují lékařskou péči, ale vzhledem k tomu, že tito pacienti jsou problematictí, protože často nemají zdravotní pojištění, osobní doklady a mají pouze fiktivní bydliště, se tito lidé se opakovaně setkávají s odmítnutím specifické lékařské pomoci a většina těchto lidí ji už ani nevyhledá (Vágnerová, 2013).

Lékaři pracující s touto cílovou skupinou uvádějí, že tito pacienti velmi často trpí nejenom chronickým onemocněním, ale i závažnými poruchami a na tato onemocnění má nejčastěji vliv špatná výživa, klimatické podmínky, nedostatečná nebo žádná hygiena, užívání návykových látek a jiné (Šupková et al.). Jako největší problém uvádějí lékaři nekompletní zdravotní dokumentaci. Dalším z důvodů, proč lékaři odmítají ve svých ordinacích přijímat bezdomovce, je následný odliv takzvaných normálních pacientů. Také v nemocnicích lékaři často odmítají bezdomovce přijmout a nejčastěji argumentují tím, že k hospitalizaci nejsou dostatečné důvody a pokud je takovýto pacient přijat, bývá z nemocnice předčasně propuštěn s tím, že jeho stav vyžaduje pouze domácí léčení, což v případě těchto lidí je nemyslitelné a bohužel ho nelze zajistit (Vágnerová, 2013).

9.2 Rizika z pohledu kriminality

Bezdomovci jsou nejohroženější skupinou nejen jako potenciaální oběti trestné činnosti, ale i jako pachatelé trestných činů (Poláček, 2006). Podle autora u lidí, kteří trpí poruchou chování a mají sklony ke kriminalitě, většinou platí, že jejich delikventní chování souvisí se špatnou adaptací na sociální poměry a je velmi pravděpodobné, že mezi bezdomovci, kde odpadá strach z trestu souvisejícím s uvězněním, protože ve věznicích dostanou to, co jim na svobodě nejvíce chybí, bude jejich trestná činnost pokračovat.

Bezdomovci jako pachatelé trestných činů se nejčastěji dopouštějí krádeží a to ve spojitosti se závislostí na drogách a alkoholu, které jsou značně finančně nákladné (Poláček, 2006)..

Oběťmi trestné činnosti se nejčastěji stávají bezdomovci, kteří přespávají na veřejných místech. U těchto lidí je velkým problémem prevence, protože mnozí zůstávají mimo kontakt s jakoukoli institucí, a proto je velmi obtížné jim předávat informace o tom, jak se napadání vyhybat, případně jak se bránit (Poláček, 2006).

10 Řešení bezdomovectví

Naše společnost má mnoho zařízení, ve kterých je možno vyhledat pomoc v krizových situacích. Tato zařízení jsou terénní, ambulantní nebo pobytová a jejich činnost upravuje zákon 108/2006 Sb., o sociálních službách, který zároveň ukládá povinnost všem registrovaným poskytovatelům vytvoření a dodržování Standardů kvality sociálních služeb, tedy kritérií pro poskytnutí služeb a péče, které musí působit výchovně a preventivně například odmítnutím podnapilého.

Vzhledem k tomu, že tato skupina populace je podnapilá poměrně často, vymyká se jakékoli péči, přestože mají velmi dobře zmapováno, kde a u které organizace mohou požádat o určitý druh pomoci. Je třeba si uvědomit, že bezdomovectví je komplexním jevem s mnoha příčinami a důsledky a tomu by měla odpovídat i struktura organizované pomoci (Zatloukal, 2006).

10.1 Sociální práce

Vznik sociální práce se datuje od konce 19. století a to v Anglii a USA. Její základy najdeme v činnosti církevních spolků a dobrovolnických organizací, které poskytovaly základní pomoc nejnuznějším, ale tato pomoc byla nahodilá, neměla systém a vycházela z názoru, že člověk se dostává do tíživé životní situace vlastním přičiněním (Janoušková, 2007). Sociální práce se podle Janouškové (2007) postupně profesionalizovala a na přelomu 19. a 20. století vznikají první školy sociální práce.

Stejně jako v zahraničí, tak i nás vznikala potřeba odborně vyškolených sociálních pracovníků. Po roce 1948 se stala sociální práce nežádoucí, protože se předpokládalo, že sociální problémy jsou dočasné a zmizí (Janoušková, 2007). V 70. letech 20. stol. podle autorky vyšlo najevo, že je potřeba sociální otázky řešit a vznikla profese sociálních kurátorů a dále byla rozvíjena péče o společensky nepřizpůsobivé občany. Po převratu v roce 1998 se do zájmu sociální práce dostaly sociální problémy v minulé době skryté - jako je prostituce nebo bezdomovectví. V dnešní době je kladen důraz především na profesionalizaci sociální práce tak, aby sociální pracovníci měli větší kvalifikaci pro pomoc klientům (Janoušková, 2007).

Základem sociální práce je sociální a odborné poradenství, které definuje zákon o sociálních službách č. 108/2006 Sb., a to na:

- základní sociální poradenství,
- odborné sociální poradenství.

10.1.1 Základní sociální poradenství

Toto poradenství se poskytuje v rozsahu:

- poskytnutí informace směřující k řešení nepříznivé životní situace s pomocí sociální služby,
- poskytnutí informace o možnostech výběru sociální služby podle potřeb osob,
- poskytnutí základní informace o právech a povinnostech osob v souvislosti s poskytováním sociálních služeb,
- poskytnutí informace o možnostech podpory členů rodiny (Králová, 2007).

10.1.2 Odborné sociální poradenství

Odborné poradenství se poskytuje se zaměřením na specifické potřeby jednotlivých sociálních skupin osob a součástí tohoto poradenství je sociální práce s osobami, jejichž způsob života může vést ke konfliktu se společností.

Odborné poradenství se vyznačuje těmito základními činnostmi a úkony:

- zprostředkování kontaktu se společenským prostředím tedy zprostředkování navazujících služeb,
- sociálně terapeutickou činností,
- pomoc při uplatňování práv a zájmů při obstarávání osobních záležitostí (Králová, 2007).

10.2 Sociální služby

Na provozu většiny azylových zařízení na našem území se podílí státní správa. Faktický provoz zajišťují především nestátní subjekty a to především z toho důvodu, že nestátní neziskové organizace nejsou vázány zdlouhavými zákonnými lhůtami, mohou vše řešit smluvně, což jim dává možnost být k uživatelům flexibilnější než státní zařízení (Janoušková, 2007). Tyto organizace využívají kompetence svých pracovníků a mají velkou pomoc dobrovolníků.

Azylová zařízení slouží pro sociální práci s lidmi bez domova a nabízí jim potřebnou péči tedy i zabezpečení základních životních podmínek (Janoušková, 2007).

System sociálních služeb u nás dělíme do tří rovin, kdy nejnižší stupeň je terénní práce, po ní následuje stupeň nízkoprahových středisek a jako poslední je systém pobytových služeb. Každý z těchto stupňů vyžaduje určitou formu spolupráce a to od pouhé ochoty přijmout pomoc, až po řešení vlastních povinností (Vágnerová, 2013).

Základní službou, která je určena pro bezdomovce, je sociální poradenství. Sociální poradenství zahrnuje jednak poradenství základní a nabízejí ho všichni poskytovatelé sociálních služeb, tak poradenství specializované, které se věnuje určitým cílovým skupinám příkladně bezdomovcům. (Barták, 2004).

Každý člověk má právo na poskytnutí bezplatného základního sociálního poradenství o možnostech řešení nepříznivé životní situace nebo jejího předcházení (Králová, 2007).

V zákoně o sociálních službách č. 108/2006 Sb., se hovoří o třech formách, ve kterých mohou být sociální služby poskytovány a to služby:

- pobytové, kdy znakem těchto služeb je poskytnutí ubytování v zařízeních sociálních služeb,
- ambulantní, to jsou služby, za kterými člověk dochází, nebo je doprovázen do zařízení sociálních služeb, kdy u těchto sociálních služeb není součástí ubytování,
- terénní jsou poskytovány v přirozeném prostředí například v domácnostech nebo místech kde se tyto osoby zdržují (Králová, 2007).

Posláním sociální práce je především dialog mezi tím, co vyžaduje společnost ve svých normách a tím co si přeje uživatel (Úlehla, 2009).

11 Poskytovatelé sociálních služeb

V naší společnosti je zaveden systém financování činností organizací, tedy nestátním neziskovým organizacím, které poskytují služby lidem ohroženým sociálním vyloučením, nebo lidem sociálně vyloučeným.

První institucí, kterou mohou tyto organizace žádat je magistrát, městský nebo obecní úřad, kdy tyto instituce ve většině případů vypisují dotační výběrové řízení pro poskytovatele poskytující sociální služby pro osoby ve složitých životních situacích, jako jsou osoby bez domova, lidé, kteří se vrátili z výkonu trestu a mnoho dalších - tedy pro osoby ohrožené sociálním vyloučením. Pro získání finanční podpory je mimo formálních kritérií to, že poskytovatel musí tyto služby nabízet na území daného města.

Krajský úřad daného kraje je další institucí, která může poskytnout finanční podporu. Jedná se především o nabídky podpory v rámci dotačního výběrového řízení (MPSV, 2013).

Ministerstvo práce a sociálních věcí poskytuje finanční prostředky za státního rozpočtu a to formou dotačního grantového řízení, který se dělí do dvou programů. Tím prvním je podpora služeb, které mají místní a regionální charakter a druhým je program podporující sociální služby s celostátním nebo neregionálním charakterem (Janoušková, 2007).

Činnost neziskových organizací v poskytování sociálních služeb podporuje také Ministerstvo vnitra a to zejména v programech vyhlášených odborem azylové a migrační politiky v rámci zabezpečení integrace azylantů na území České republiky (Janoušková, 2007).

11.1 Sdružení azylových domů v ČR (S. A. D.)

Bylo založeno v roce 1994 a zastřešuje osoby a organizace, jež se zabývají lidmi bez přístřeší, nebo ohroženými ztrátou bydlení a v dnešní době sdružuje více jak 108 azylových domů a to obecních, nestátních a církevních. S. A. D. je jedinou organizací sui generis a patří do mezinárodní organizace FEANTSA (Evropská federace organizací pracujících s bezdomovci).

Mezi cíle, které si S. A. D. klade jako prioritní, patří:

- spolupráce s dalšími organizacemi, které se zajímají o problémy lidí bez domova a v nouzi,
- vytvoření sítě azylových domů a různých typů služeb poskytujících pomoc lidem v nouzi,
- vytvoření jednotné platformy pro jednání se státními, zákonodárnými a samosprávnými orgány,
- vykonávání poradenské, vzdělávací, konzultační a informační činnosti jednotlivých subjektů S. A. D.

12 Azylová zařízení v Českých Budějovicích

Tak jako každé větší město i České Budějovice řeší podporu sociálních služeb poskytovaných lidem bez přístřeší.

České Budějovice v rámci dotačního programu podporují organizace, které se věnují lidem bez domova, plánují služby pro osoby v nepříznivé životní situaci, poskytují pomoc osobám v nouzi v nezbytném rozsahu a to mimořádné okamžité pomoci a koordinuje poskytování sociálních služeb a poradenství.

12.1 Azylové domy

Azylové domy poskytují pobytové služby osobám v nepříznivé sociální situaci spojenou se ztrátou bydlení. Tato služba se poskytuje na základě „Smlouvy o sociální službě“ na přechodnou dobu. Smlouva na poskytnutí této služby se uzavírá zpravidla na jeden rok.

12.1.1 Městská charita České Budějovice

Pomáhá všem lidem, kteří potřebují její pomoc a to zejména mužům bez domova a lidem v nepříznivé životní situaci

12.1.2 Dům sv. Pavla

Poskytuje komplex služeb lidem ohrožených sociálním vyloučením a pomáhá jim k nalezení vlastního bydlení, k návratu na trh práce a v integraci do běžného života společnosti. V Domu sv. Pavla jsou poskytovány tyto služby:

- azylový dům pro muže,
- noclehárna pro muže,
- nízkoprahové denní centrum pro muže a ženy,
- ošetrovna pro muže a ženy,
- šatník pro muže a ženy,
- vydávání polévky.

12.1.3 Azylový dům Filipa

Je určen především pro matky s dětmi nebo těhotné ženy a zajišťuje základní činnosti, které jsou zákonem uloženy.

12.2 Noclehárny

Noclehárny poskytují ambulantní služby lidem, kteří mají zájem o přenocování a využití hygienického zařízení. Služby, které jsou poskytované v noclehárnách, obsahují pomoc při osobní hygieně nebo poskytnutí podmínek pro osobní hygienu. Noclehárna zajišťuje podmínky pro běžné úkony osobní hygieny a zajištění podmínek pro celkovou hygienu těla. Noclehárny dále poskytují přenocování, úklid a výměnu ložního prádla a cena za jednu strávenou noc se pohybuje v rozmezí 30 Kč.

12.3 Nízkoprahová denní centra

Nízkoprahová denní centra poskytují ambulantní a terénní služby pro lidi bez domova. Služby těchto center se zaměřují na pomoc při osobní hygieně nebo poskytnutí podmínek pro osobní hygienu, poskytnutí stravy nebo pomoc při jejím zajištění a déle pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a pomoc při obstarávání osobních záležitostí.

12.4 Terénní programy

Terénní programy jsou služby poskytované lidem, kteří vedou rizikový způsob života, nebo jsou tímto způsobem života ohroženi. Služba je vhodná především pro problémové skupiny osob, uživatele návykových látek, osob bez domova a jiných ohrožených skupin. Tato služba může být poskytována anonymně. Cílem je vyhledávat tyto osoby a minimalizovat rizika způsobu jejich života. Terénní programy pomáhají ve zprostředkování kontaktu se společenským prostředím, pomoc při uplatňování práv a oprávněných zájmů při obstarávání osobních záležitostí.

13 Výzkumná část

Ve výzkumné části jsem se zaměřila na situaci konkrétních lidí, kteří jsou v současné době bez domova. Formou rozhovoru jsem se snažila zjistit, jaké byly prvotní problémy a situace, které dostaly člověka na ulici, přes přítomnost, kdy se ptáme, s jakými riziky se žije na ulici a jak se člověk s životem na ulici vyrovnává, konče budoucností, kdy se nabízí otázka, jak velká je šance člověka na návrat do společnosti a jak rozsáhlou a funkční mají kolem sebe sociální síť, která by je při návratu mohla podporovat.

13.1 Cíl výzkumu

Cílem výzkumu je zachytit výpovědi lidí bez přístřeší, jež se týká jejich života, který vedli před vznikem bezdomovectví. Dále zjistit, co bylo (eventuálně stále je) dle výpovědi informantů příčinou jejich současné situace.

13.2 Dílčí cíl

Dílčím cílem práce bylo zjistit, zda informantům někdo ještě před vznikem jejich bezdomovectví pomáhal, aby nezůstali na ulici.

13.3 Metodika

Metodou pro výzkum byla kvalitativní výzkumná strategie, kdy v centru pozornosti je případ (Miovský, 2006). Analýza jednotlivých případů nám pomáhá při sledování a popisování případu jako celku a tak máme možnost lépe porozumět vztahům i celkovým souvislostem (Miovský, 2006).

Zpracování rozhovoru bylo provedeno zvláštní formou nestandardizovaného rozhovoru takzvaného narativního rozhovoru, který je charakteristický tím, že tazatel podněcuje dotazovaného více k vyprávění než ke klasické konverzaci (Miovský, 2006). Cílem rozhovoru je získání autentického materiálu, kdy způsob kterým ho vypravěč strukturoval a dělil, v sobě nese informace o něm samotném, tedy o jeho životě, zkušenostech a prožitcích (Miovský, 2006).

Položená otázka pro rozhovor byla následující: Co bylo spouštěcím momentem pro vznik Vaší současné situace? Vyprávějte mi svůj životní příběh.

Doplňující otázky

- Snažil se Vám někdo pomoci (v nějaké krizové situaci před vznikem bezdomovectví)?
- Jak se Vám žije v současné situaci?
- Jak vidíte svoji budoucnost?

14 Charakteristika místa výzkumu a osob

Výzkum byl prováděn v azylovém domě pro muže a z důvodu zachování anonymity zde nelze uvést název. Byl proveden v denním centru, kam docházejí jak muži, tak ženy. Zdejší centrum slouží k odpočinku, provedení osobní hygieny. Je zde také možnost požádat sociální pracovníky o pomoc při uplatňování práv a oprávněných zájmů a v neposlední řadě se tu každý pracovní den kolem 14. hodiny podává polévka.

V nízkoprahovém centru působí sociální pracovník, který je přítomen v pracovní dny od 9:00 do 15:00 hod. Centrum je otevřeno každý všední den od 8:00 do 16:00 hod. a od 14:00 do 14:30 hod je k dispozici teplá polévka s pečivem. Denní centrum je také vybaveno počítačem a připojením k internetu a každý čtvrtek od 16:00 do 18:00 hod je zde otevřena ošetrovna, kde základní ošetření zajišťuje lékař.

Mezi další služby, které toto zařízení nabízí, patří:

- dluhové poradenství,
- psychoterapie,
- výuka na internetu,
- prodej časopisu,
- monitoring zdravotního stavu uživatelů,
- potravinová pomoc,
- využití internetu.

14.1 Cílová skupina

Cílovou skupinu představuje 9 informantů, kteří byli osloveni přes sociální pracovníci daného azylového domu pro muže. Jednalo se o osm mužů a jednu ženu. V době výzkumu zde více informantů nepobývalo i přes fakt, že venku bylo poměrně chladno (listopad roku 2014). Všichni informanti s rozhovorem souhlasili, ale z důvodu ochrany osobních dat jsou uváděna pouze křestní jména, která pozměněna. Rozhovory probíhaly od listopadu do prosince roku 2014.

14.2 Informanti-záznamy z narativních rozhovorů

Pan František

Oblast č. 1: Identifikační údaje

Muž, 55 let, bez kvalifikace, nezaměstnaný, pobyt na ulici 5 let

V současné době je panu Františkovi 55 let, jeho kvalifikací je pouze základní vzdělání, což pro něj znamená jak věkové, tak pracovní znevýhodnění na trhu práce. K těmto negativům se přidává jeho závislost na alkoholu.

Oblast č. 2: Rodinná situace

František je rozvedený, má 2 syny, ale bydlení s jejich rodinami není možné. Sám k tomu dodává: „*U dětí bydlet nemůžu, rád se napiju a oni to nemají rádi.*“ Z jeho vyprávění lze usuzovat, že potíže s alkoholem měli i rodiče. Na otázku jaký vztah měli Vaši rodiče k alkoholu, odpovídá: „*Máma mě poslala pro flašku vodky a já ji upíjel, pak jsme se vždycky hádali.*“ Jeho bezdomovectví se začalo datovat od prvního výkonu trestu, kdy se po jeho ukončení neměl kam vrátit. Otec během výkonu zemřel, sourozenci o něho neměli zájem a matka s ním odmítla bydlet. Trestů začalo přibývat, celkem jich bylo třináct a rozsudek vždy zněl odnětí svobody. Pan František vzhledem k častým pobytům ve výkonu trestu neměl moc šancí k zaměstnání v civilním životě a tak říká: „*Moje pracovní zkušenosti jsou většinou z kriminálu.*“ Po každém návratu z vězení se nějaký čas potuloval, přespával po kamarádech a na ulici, než nastoupil k dalšímu výkonu trestu. Po posledním výkonu trestu se už nenašel nikdo, kdo by mu alespoň na nějaký čas poskytl střechu nad hlavou a tak přespával, kde se dalo - na okraji města, v lese, v parku na lavičkách nebo pod mostem.

Oblast č 3:Současný pobyt na ulici

Na toulkách městem potkal ženu, která měla stejný osud. Byla bez domova, toulala se městem, s rodinou nemá žádný kontakt a nenavštěvuje ani svoji dospělou dceru, která je pro mentální retardaci umístěna v ústavu. Po nějakém čase se paní ubytovala v azylovém domě pro ženy, ale tam pro svůj svérázný přístup k autoritám moc dlouho nevydržela. Pan František také dostal nabídku bydlení v azylovém domě, ale tam se jako velký problém ukázala jeho závislost na alkoholu. Svou závislost nedokázal utlumit a tak jeho pobyt v azylovém domě po pár dnech skončil. K této situaci se vyjádřil slovy „*Než bych si odřekl pivo, radši budu spát pod mostem.*“ Putování této dvojice skončilo na kraji města, kde mají dva stany a tam žijí. Volné dny pan František tráví sběrem a vybíráním popelnic, kde se podle jeho slov najde vždy něco k snědku nebo na prodej.

Při návštěvách denního centra jemu i jeho partnerce zdejší sociální pracovnice pomohly se zaevidováním na úřadu práce, kde si žádají o dávky hmotné nouze. Také mu byla nabídnuta pomoc s bydlením, a to předáním kontaktů na ubytovny, kam by se mohl nastěhovat se svou přítelkyní. V případě poskytnutí příspěvku na bydlení by zde byla možnost pro oba partnery přiměřeného bydlení. Zůstává otázka, zda oba partneři budou spolupracovat s úřadem práce, především dodržováním určených návštěv úřadu. Dalším otazníkem budou jejich pracovní návyky, a to zda mají vůbec zájem pracovat. Nicméně pracovní uplatnění obou bude velmi komplikované z důvodů dlouhodobé nezaměstnanosti, nízké kvalifikace a věku. U pana Františka bude uplatnění ještě komplikovanější z důvodu jeho závislosti na alkoholu a kriminální minulosti, kdy si každý zaměstnavatel rozmyslí, zda přijme někoho, kdo byl několikrát soudně trestán pro majetkovou trestnou činnost.

Oblast č. 4: Řešení bezdomovectví ze strany bezdomovce

Na otázku, jak by František chtěl řešit svou situaci odpovídá: „*Já nevím, snad nás vezmou na nějakou ubytovnu, a když ne, zůstaneme ve stanu.*“

Oblast č. 5: Příčiny bezdomovectví ze strany bezdomovce

Pan František vidí příčinu svého bezdomovectví všude možně, jenom ne sám u sebe. Když došlo na otázku, kde vidí příčinu své situace říká: „*Za všechno může máma, protože mně vyhodila, a kdyby mně všichni nechali na pokoji, tak jsem neskončil v base.*“ Informant si vůbec nepřipouští možnost, že i přes nepříznivé rodinné zázemí je problém v jeho závislosti na alkoholu.

Oblast č. 6: Zdravotní stav

Informant i přes tvrdé životní podmínky netrpí zdravotními potížemi. Má za sebou několik operací, které byly výsledkem sebepoškozování ve výkonu trestu.

Pan Karel

Oblast č. 1: Identifikační informace

Muž, 41 let, vyučen, naposledy pracoval jako strážník městské policie, v současné době chodí na příležitostné brigády, délka pobytu na ulici 2 roky.

Oblast č. 2: Rodinná situace

Pan Karel byl ženatý 10 let a z manželství má jednoho syna, který po rozvodu bydlel s ním v pronajatém bytě. Po odchodu ze zaměstnání, které opustil z důvodů neshod v kolektivu, neměl na placení nájmu pronajatého bytu a tak se syn musel vrátit k matce a on sám se vrátil ke své matce, kde spolu sdíleli společnou domácnost. Ani toto soužití nebylo podle informanta ideální. Pan Karel říká: *„Máma si neustále někde půjčovala a já její dluhy splácel, dokud jsem mohl, ale po odchodu ze zaměstnání jsem měl starosti sám se sebou a nemohl jsem řešit potíže moje matky.“* Po pár měsících společného bydlení se rozhodl pro odchod.

Oblast č. 3: Současný pobyt na ulici

Pan Karel podle svých slov bydlel u kamarádů, ale po čase se tato situace stala neúnosnou. Kamarádů, kteří byli ochotni ho nechat přespávat u sebe, ubývalo, a tak mu zůstalo poslední řešení - požádat o bydlení v Azylovém domě odkud musel po čase odejít pro neplacení, přestože pobíral podporu v nezaměstnanosti. Zakládá si na čistém oblečení, neztratil hygienické návyky a měl přítelkyni, za kterou dojížděl. Věřil, že přítelkyně bude svolná ke společnému bydlení, ale to se nestalo a vztah po čase skončil. V této době byl evidován na úřadě práce. Pro pana Karla tato situace byla velkým zklamáním. Při rozhovoru s panem Karlem se dalo vypožorovat, že ne všechno v jeho životě bylo, nebo je, tak, jak on prezentoval. Na otázku zda má nějaké nesplněné finanční závazky, odpovídá: *„No, něco mám, ale za to může máma, protože jsem platil její dluhy.“* Na otázku, proč platil dluhy matky a neřešil své finanční potíže, nedokázal nebo nechtěl odpovědět. Po dobu pobytu si podle svých slov našel několikrát zaměstnání, ale každé po nějaké době opustil bez udání důvodu. Podle jeho vyjádření má opět slíbené zaměstnání u stavební firmy, ale zda nastoupí, nebo jak dlouho v zaměstnání vydrží, to neví ani on sám.

Oblast č. 4: Řešení situace bezdomovectví ze strany bezdomovce

Řešení svojí situace vidí pan Karel v nalezení adekvátního zaměstnání a to nejlépe opět v řadách policie bez ohledu na to, že mu pro toto zaměstnání chybí maturita. Na otázku, co bude dělat v případě, že ho k policii nevezmou, odpovídá: *„Tak půjdu třeba na stavbu, nebo si najdu ženskou, ke který se nastěhuju.“*

Oblast č. 5: Příčiny bezdomovectví ze strany bezdomovce

Příčiny svého nepříznivého osudu vidí pan Karel především v chování matky, kdy říká: „*Kdybych nemusel platit dluhy za mámu, neskončil bych na ulici.*“ Zůstává otázka, jak dalece byla matka tou hlavní příčinou jeho bezdomovectví.

Oblast č. 6: Zdravotní stav

Pan Karel nepůsobí dojemem nemocného člověka a ani on sám neuvádí, žádné zdravotní potíže, které by ztěžovaly jeho návrat do majoritní společnosti.

Pan Miroslav

Oblast č. 1: Identifikační údaje

Muž, 50 let, základní vzdělání, nezaměstnaný, doba pobytu na ulici 7 let

Oblast č. 2: Rodinná situace

Bydlel společně s rodiči a bratrem. Po smrti otce zůstal bydlet s matkou. Pan Miroslav má pouze základní vzdělání, nikdy pořádně nepracoval, nebyl ženatý, nemá žádné děti a podle svých slov hodně holduje alkoholu. Jeho život se začal měnit s první nástupem výkonu trestu, po kterém následovaly další. Po návratu ze čtvrtého výkonu trestu ho matka vyhnala z domu, protože bydleli na vesnici a tato situace pro ni byla neúnosná. Bratr s ním přestal komunikovat a tato situace se nezlepšila do těchto dnů. Od té doby se pan Miroslav potloukal po ulici, kterou občas vyměnil za celu v nápravném zařízení.

Oblast č. 3: Současný pobyt na ulici

V době, kdy byl pan Miroslav na svobodě, přespával ve stanu, který měl na okraji města. Po nějaké době si do něho přivedl paní se stejným osudem. Ta byla sankčně vyřazena z úřadu práce, je mentálně zaostalá a nemá zájem pracovat. Tak se pan Miroslav musel postarat nejenom o sebe, ale i svou přítelkyni. V současné době jsou oba evidováni na úřadu práce a pobírají dávky hmotné nouze. Miroslav má jako vedlejší příjem sběr druhotných surovin, ale podle jeho slov je tato obživa čím dál více náročnější. On sám říká : „*Já bych si rád našel brigádu, ale v práci vydržím tak 3 až 4 hodiny, víc to nejde.*“ Proč - to není schopen vysvětlit. Hodně mluví o své matce, podle jeho vyprávění by se za ní rád podíval, ale zřejmě má obavy z bratra. Ten bydlí ve

stejně vesnici jako matka, o kterou se stará. Miroslav se svojí přítelkyní docházejí do denního centra, kde mají možnost hygieny a sociálního poradenství.

Oblast č. 4: Řešení bezdomovectví za strany bezdomovce

Pan Miroslav ve své podstatě žádné řešení nemá ani nehledá. Dá se říci, že život na ulici mu vyhovuje. Na otázku jak vidí svou budoucnost, a jak by danou situaci chtěl řešit, odpovídá: „*Kdybych našel brigádu, kdybych našel bydlení.*“ Nicméně reálné řešení nemá žádné a snahu o změnu svého stavu neprojevuje.

Oblast č. 5: Příčiny bezdomovectví za strany bezdomovce

Příčinu svého bezdomovectví vidí pan Miroslav ve své závislosti na alkoholu, která ve většině případu vyústila ve spáchání trestného činu a následného odnětí svobody. Stanovisko své matky a svého bratra chápe a nemá jim to za zlé. Nepatří mezi lidi, kteří hledají viníka svých potíží. Sam k celé věci dodává: „*mám rád alkohol a to je problém.*“ I u tohoto informanta je přitěžující okolnost pobyt ve výkonu trestu, protože tan mu ztěžuje postavení na trhu práce.

Oblast č. 6: Zdravotní stav

Ani pan Miroslav neuvádí zdravotní potíže, které by mu bránily v nástupu do zaměstnání.

Pan Robert

Oblast č. 1: Identifikační údaje

Muž, 45let, základní vzdělání, nezaměstnaný, doba pobytu na ulici 1 rok

Oblast č. 2: Rodinná situace

Je Rom, má 5 dětí a v současnosti řeší u soudu snížení alimentů, protože nemá ani na svoji obživu. Pan Robert vyrůstal v dětském domově a po jeho opuštění putoval z jednoho výkonu trestu do druhého. Ve výkonu trestu strávil podle jeho slov asi 17 let a jeho trestná činnost měla velký rozsah, a to od krádeží, přes distribuci drog, až po napadení. V současné době je asi rok na svobodě. Má pouze základní vzdělání a pracovní zkušenosti pouze z pobytu ve vězení, na svobodě nikdy nepracoval. V době,

kdy byl na svobodě, bydlel vždy u někoho z rodiny nebo u nějaké přítelkyně. Každý vztah skončil s dalším nástupem do vězení. Po posledním výkonu trestu se neměl kam vrátit, a tak skončil v azylovém domě. Svoji situaci řešil na úřadě práce a na adresu pracovník říká: „*Jsou neochotné a naznačují mi, že v mém případě je zbytečné se o něco se snažit, protože stejně zase skončím ve vězení.*“ V případě pana Roberta je tato možnost opodstatněná, ale přesto by si pracovníce úřadu měly zachovat určitou profesionalitu, i když to v některých případech je určitě velmi obtížné.

Oblast č. 3: Současný pobyt na ulici

Do Azylového domu přišel po posledním výkonu trestu a tato situace je pro něho jak říká ponižující. Sám k tomu uvádí: „*Respektuju pravidla v base, ale na svobodě mi nikdo nebude říkat, kdy a jak se mám vrátit domů (myšlen Azylový dům).*“ Je tedy otázkou času, kdy pracovníkům Azylového domu dojde trpělivost a pan Robert opravdu skončí bez přístřeší.

Oblast č. 4: Řešení bezdomovectví za strany bezdomovce

Pan Robert se nyní snaží řešit svoje finanční závazky, kdy jako nejdůležitější se jeví dlužné výživné. Dále následuje dluh za pobyt ve výkonu trestu, dluh u zdravotní pojišťovny a dluh za svoz komunálního odpadu. Celkově se dlužné částky pohybují kolem 200 000 Kč. Návrat pana Roberta do běžné společnosti se i z jeho pohledu jeví jako velmi problematický a to zejména v oblasti uplatnění na trhu práce, protože v dnešní době téměř každý zaměstnavatel vyžaduje výpis z rejstříků trestů.

Oblast č. 5: Příčiny bezdomovectví ze strany bezdomovce

Příčiny svého bezdomovectví spatřuje ve způsobu svého života, kdy se věnoval trestné činnosti. Na svoji obhajobu uvádí: „*Potřeboval jsem peníze na jídlo pro děti, tak jsem dělal, co se dalo a po prvním kriminále se to vezlo.*“ Pro způsob jeho života neobstojí ani tato obhajoba.

Oblast č. 6: Zdravotní stav

Pan Robert uvádí potíže se žaludkem, ale lékaře nenavštěvuje, protože žádného údajně nemá.

Pan Václav

Oblast č. 1: Identifikační údaje

Muž, 32 let, vyučen, nezaměstnaný, doba pobytu na ulici 1 rok

Oblast č. 2: Rodinná situace

Od narození žil s rodiči a dvěma sourozenci. Po smrti otce zůstal bydlet pouze s matkou, protože sourozenci již měli své rodiny. Sám žádnou partnerku nemá a do současné doby je svobodný. Po nějaké době matka onemocněla a byla umístěna do nemocnice na oddělení pro dlouhodobě nemocné, kde zemřela. Pan Václav v té době bydlel v bytě, který mu zůstal po matce a pracoval jako pomocný kuchař.

Oblast č. 3: Současný pobyt na ulici

Firma, kde pracoval, zkrachovala a pan Václav byl nucen se z bytu odstěhovat, protože neměl na placení nájmu. Nějaký čas se toulal po Českých Budějovicích, potom odjel do Plzně, kde se situace opakovala. Navíc mu byly odcizeny doklady. Vrátil se do Českých Budějovic, kde se zaevidoval na úřadu práce. S terénním pracovníkem a úřadem práce řeší odvolání proti sankčnímu vyřazení a to z důvodu ztráty kartičky. Nevěděl, kdy se má dostavit k poradci. Pan Václav podle slov sociální pracovníce už jednou v azylovém domě bydlel, ale v jiném městě. Během rozhovoru Václav říká: *Chybí mi moji sourozenci a myslím, že by mi pomohli, jenom se stydím přiznat, jak jsem dopadl.* Stydí se za to, že spí v lese a na lavičkách. Na dotaz, jak se živí, uvádí, že pouze tím, co najde v kontejnerech a stejně je to i s oblečením.

Oblast č. 4: Řešení bezdomovectví z pohledu bezdomovce.

V budoucnosti by se pan Václav rád vrátil k práci v kuchyni, ale ta je podmíněna potravinářským průkazem, na který nemá peníze a nemá praktického lékaře. Také by si rád našel přijatelné bydlení, protože podle jeho slov se s životem na ulici nevyrovnal a za svůj způsob života se stydí. Vzhledem k tomu, že Václav se za svůj život stydí a nerad svou situaci prezentuje, nastává zde problém v komunikaci mezi ním a sociálním pracovníkem, protože ten pro nedostatek informací nemůže pracovat s uživatelem na opětovném začlenění do společnosti.

Oblast č. 5: Příčiny bezdomovectví ze strany bezdomovce

Za hlavní příčinu svého bezdomovectví pan Václav považuje svoji stydlivost, plachost a nesamostatnost. Sám k tomu dodává: *Celej život se o mně starala máma a když umřela, nedokázal jsem nikoho požádat o radu.*“

Oblast č. 6: Zdravotní stav

Pan Václav nemá podle svých slov žádné zdravotní potíže.

Pan David

Oblast č. 1: Identifikační údaje

Muž, 25 let, vyučený, nezaměstnaný, doba pobytu na ulici 7 let

Oblast č. 2: Rodinná situace

Pan David bydlel s rodiči a se sestrou a je vyučen opravářem zemědělských strojů, ale v oboru nikdy nepracoval. Otec prodělal mozkovou mrtvici a pobíral důchod stejně jako matka. S matkou pan David neměl a nemá dobré vztahy a podle jeho vyjádření ji už asi 7 let neviděl a ani o to nemá zájem, přestože ví, že v současné době leží na oddělení pro dlouhodobě nemocné. Sestra byla předána do dětského domova. Dnes je jí 15 let a David ji občas navštěvuje. On sám byl několikrát ve výkonu trestu, ze kterého byl naposledy propuštěn před 8 měsíci. V současné době navštěvuje denní centrum Azylového domu.

Oblast č. 3: Současný život na ulici

Údajně nemá problém najít si práci a k tomu odpovídající bydlení a v minulosti se mu to již několikrát povedlo. Problém nastává v případě, že je na něho vyvíjen tlak v zaměstnání anebo jsou tam lidé, kteří mu nějakým způsobem vadí. *On sám k situaci uvádí: Není pro mě problém najít si práci a bydlení, ale potíží je v tom, že po nějaké době mi začne chybět život na ulici a tak se tam prostě vrátím.*“ Pan David by podle svého vyprávění rád založil rodinu, měl svůj domov, ale těžko navazuje vztah s ženami a zároveň je si vědom toho, že má tendence vracet se na ulici. I přes to, že přespává venku, není to jeho zevnějšku znát, a to zřejmě z důvodu, že neztratil hygienické návyky a stále dbá o svůj zevnějšek.

Oblast č 4: Řešení bezdomovectví ze strany bezdomovce

Pan David řešení nehledá. Říká: „Nejsem klasický bezdomovec, pokud budu chtít, práci a bydlení si najdu, ale život na ulici mě prostě baví, a tak se tam občas nemusím, ale chci vrátit.“

Oblast č. 5: Příčina bezdomovectví ze strany bezdomovce

Pan David vidí příčiny svého bezdomovectví v rodině, kde neměl dobrý vztah s matkou, ale je citově vázaný na sestru. Jednou z příčin bude i neschopnost adaptovat se v kolektivu, a tak při prvních potížích utíká. Tato skutečnost by mohla ukazovat na sociální nevyzrálou, která se projevuje i problematickým navazováním vztahů.

Oblast č. 6: Zdravotní stav

Informant nemá žádné zdravotní potíže.

Pan Luboš

Oblast č.1: Identifikační údaje

Muž, 58 let, vyučený, nezaměstnaný, délka pobytu na ulici 12 let

Oblast č. 2: Rodinná situace

Vyrůstal ve funkční rodině a má dva bratry. Od dětství si více rozuměl s matkou než s otcem. Vyučil se jako řezník. Je dvakrát rozvedený a z každého manželství má po jednom dítěti. Z prvního manželství má dceru, které je 23 let, občas se s ní vídá, ale nemůže jí odpustit, že svého narozeného syna dala k adopci. Synovi je 13 let, žije se svojí matkou a už 8 let ho neviděl. Pan Luboš k situaci uvádí: *Celý život se mi obrátil po autonehodě autobusu, ve kterém jsem cestoval.*“ Následky úrazu jsou na něm stále patrné, má v obličejové části viditelně promáčklou lebku. Po této nehodě se začal bortit jeho rodinný život a následoval rozvod. Po rozvodu se Luboš vrátil k rodičům, ale časté neshody s otcem vyústily tím, že ho otec vyhodil z domu a aby nekomplikoval život matce, kterou má rád, odešel. Neměl ale kam, a tak skončil na ulici.

Oblast č. 3: Současný život na ulici

Na ulici žije od rozvodu a jeho životní situace a uplatnění na trhu práce je komplikováno vážným úrazem hlavy. Pan Luboš dochází do nízkoprahového centra, kde se může umýt, najíst a odpočinout si. Co se týká stravy, říká: *Já nežebrám, obházím popelnice a kontejnery a živím se tím, co najdu.*“ Přes údajné neshody s otcem na něho při rozhovoru dost často vzpomínal. Co se týče matky, je z rozhovoru možné poznat, že ji má velice rád, chtěl by ji vidět, ale strach z otce je silnější, a tak zůstává u vzpomínek.

Oblast č. 4: Řešení bezdomovectví ze strany bezdomovce

Na otázku, jak vidí svoji budoucnost, odpovídá: *Chtěl bych se vrátit k profesi řezníka a najít si alespoň jednu místnost někde na ubytovně.*“ Bohužel na Lubošovi je bezdomovectví patrné na první pohled, a to především pro zanedbaný zevnějšek.

Oblast č. 5: Příčiny bezdomovectví ze strany bezdomovce

Hlavní příčinu svého bezdomovectví pan Luboš spatřuje v autonehodě autobusu, která ho doživotně poznamenala. Jeho žena se nedokázala smířit s následky autonehody a svého manžela opustila v momentě, kdy ji nejvíce potřeboval a oporu po následném rozvodu nenašel ani u rodičů.

Oblast č. 6: Zdravotní stav

Zdravotní stav informanta není dobrý, má neustálé bolesti hlavy jako následek úrazu. Z nedostatečné hygieny trpí vyrážkami, které neléčí, přestože do Azylového domu dochází pravidelně lékař. V době mého výzkumu panu Lubošovi hrozil zákaz vstupu do centra, aby zde nešířil infekční choroby.

Marie

Oblast č. 1: identifikační informace

Žena, 25 let, nevyučená, nezaměstnaná, délka pobytu na ulici 7 let

Oblast č. 2: Rodinná situace

Marie uvádí, že ji vychovávala babička s dědou, protože matka dojížděla za prací. Tato situace asi byla jednou z mnoha, která přispěla k tomu, že vztah s matkou není zrovna

idylický. Marie má ukončené pouze základní vzdělání a v 17 letech porodila syna, kterému je v současné době 8 let a v péči ho má jeho otec. Po narození syna bydleli spolu u matky, která ji po čase i s dítětem vyhodila. V té době netušila, že existují zařízení pro matku s dítětem, a tak se dohodla s otcem dítěte, že si syna vezme do péče. Marie zůstala na ulici a v 19. letech se poprvé dostala do styku s drogami, ty ji provázely několik dalších let.

Oblast č. 3: Současný život na ulici

Díky užívání drog byla Marie dvakrát ve výkonu trestu. Tresty následovaly rychle za sebou, a to za krádeže. Po návratu z posledního výkonu trestu se vrátila k matce a tam se situace opakovala, matka ji po nějakém čase opět vyhodila. Marie se vrátila na ulici a k následnému užívání drog. Po konzultaci s pracovníky drogového centra nastoupila na odvykací kůru do komunity, ale odtud po měsíci odešla. K tomuto kroku uvádí: *Nedala jsem skupinová sezení, bylo to šílené.*“ V současné době spolupracuje se sdružením Fokus, který jí nabídl chráněné bydlení, ale to Marie odmítla z obavy, že by to sama nezvládla, protože se léčí na psychiatrii. Na dotaz, kde tráví noci, odpovídá: *Prostě pod mostem, je tu ještě pár míst, kam bezd'áci moc nechodí, přestože je to v centru města.*“ Z Úřadu práce byla sankčně vyřazena a opakovaně zaevidovat se může až za měsíc.

Oblast č. 4: Řešení bezdomovectví ze strany bezdomovce

V době mé návštěvy měla z Úřadu práce vytištěné nabídky práce a u dvou z nich ji pozvali na pohovor. Problém nastal v momentě, kdy zjistila, že jedno z pracovních míst je v Českém Krumlově a ona se tam nemá jak dostat. V případě, že získá zaměstnání nebo se bude moci opakovaně zaevidovat na úřadu práce, si Marie chce najít přijatelné bydlení a navázat vztah se svým synem. V současné době abstinuje a věří, že má šanci k návratu do normálního života.

Oblast č. 5: Příčina bezdomovectví ze strany bezdomovce

Jako první příčinu svého bezdomovectví uvádí Marie dětství, kdy ji chyběla matka a tak hledala pochopení a lásku jinde, ale jedním dechem dodává: *Nevybrala jsem si dobře, v momentě, kdy jsem partnerovi oznámila své těhotenství, přestal o mne mít zájem. Jsem mu, ale vděčná, že se o syna postaral.*“ Drogy byly další dlouhou etapou jejího života a díky jim zůstávala na ulici.

Oblast č. 6: Zdravotní stav

Marie nespécifikovala psychické potíže, se kterými se léčí, ale na první pohled a při rozhovoru s ní nejsou patrné.

Martin

Oblast č. 1: Identifikační informace

Muž, 25 let, nevyučený, nezaměstnaný, pobyt na ulici 7 let

Oblast č. 2: Rodinná situace

Martin podle svých slov pochází z dobře situované rodiny. Otec má autodopravu a jeho bratr vlastní bar. On sám má pouze základní vzdělání, ale má certifikát v oboru kuchař číšník. Od 13 let je na drogách. V 15 letech ho otec vyhodil z domu z důvodů užívání drog. Drogy užíval všechny možné, ale nejvíce pervitin a braun. Martin přes nízký věk cestoval po světě, nějaký čas byl ve Španělsku a v Německu. Po návratu do Čech byl zadržen za distribuci drog a následně uvězněn na 24 měsíců. Po propuštění následovala léčba a následně pobyt v komunitě. Po odchodu z komunity si našel přítelkyni, se kterou má dvouletou dceru. Vztah skončil, protože si přítelkyně našla jiného partnera. Na dceru platí alimony jeho rodiče, takže na výživném nevzniká dluh.

Oblast č.3: Současný život na ulici

Martin odešel do jiného města, kde chtěl začít znovu, ale dodává: *Feťák pozná feťáka, a tak jsem zase zapadl do party, která jela v drogách.* “ Následovala další léčba. Po čase se vrátil do Českých Budějovic, kde si opět našel přítelkyni, které podle svých slov nezatajil nic ze své minulosti, a ona se mu v současné době stala velkou oporou. Má za sebou pohovor ohledně pracovního místa a čeká na jeho výsledek. Martin má možnost se vrátit k rodině, ale nechce. Nemá žádné dluhy krom u rodičů, kteří všechny jeho pohledávky uhradili, ale nechali ho podepsat dlužní úpis s tím, že jim celou částku, kterou za něho zaplatili, vrátí. Martin si zřejmě uvědomuje, co v jeho životě není dobře, ale jedním dechem uvádí: *Možná by bylo lepší, kdyby za mně nic nevyřizovali a nechali mě padnout na dno.* “

Oblast č. 4: Řešení bezdomovectví ze strany bezdomovce

Martin vidí řešení své situace v drogové abstinenci, ale jak sám říká: „*Odvykačka je běh na dlouhou trať a potřebujete někoho, kdo vám bude věřit a kdo vás podrží, když máte chuť si šlehnout.*“ Ten někdo je v současné době Martinova přítelkyně a bude záležet i na ní, zda vztah s „abstinujícím“ feťákem ustojí.

Oblast č. 5: Příčiny bezdomovectví ze strany bezdomovce

Na otázku po příčinách svého chování a závislosti na drogách Martin těžko hledá odpověď. Nakonec říká: „*Snad ze vzdoru, nebo jsem to chtěl jen tak zkusit.*“

Oblast č. 6: Zdravotní stav

Martin netrpí podle svých slov žádným zdravotním problémem.

Shrnutí výsledků informantů

Tabulka č.3

Identifikační údaje

Informant	Věk	Vzdělání
Informant č.1	55 let	základní
Informan č.2	41 let	vyučení
Informant č.3	50 let	základní
Informant č.4	45 let	základní

Informant č.5	32 let	vyučený
Informant č.6	25 let	vyučený
Informant č.7	58 let	vyučený
Informant č.8	25 let	základní
Informant č.9	25 let	základní

Zdroj: Vlastní výzkum

Tabulka č.4

Rodinná situace

Informant č.1	Nefunkční rodina
Informant č.2	Funkční rodina
Informant č.3	Funkční rodina
Informant č.4	Dětský domov Nefunkční rodina
Informant č.5	Funkční rodina
Informant č.6	Nefunkční rodina
Informant č.7	Funkční rodina
Informant č.8	Nefunkční rodina
Informant č.9	Funkční rodina

Zdroj: Vlastní výzkum

Tabulka č.5

Současný život na ulici

Informant č.1	Žije na ulici
Informant č.2	Žije v Azylovém domě
Informant č.3	Žije na ulici
Informant č.4	Žije v Azylovém domě
Informant č.5	Žije na ulici

Informant č.6	Žije na ulici
Informant č.7	Žije na ulici
Informant č.8	Žije na ulici
Informant č.9	Žije na ulici

Zdroj: Vlastní výzkum

Tabulka č. 6

Řešení situace ze strany bezdomovce

Informant č.1	Neví
Informant č.2	Nalezení zaměstnání
Informant č.3	Nehledá řešení
Informant č.4	Nalezení zaměstnání
Informant č.5	Nalezení zaměstnání
Informant č.6	Nehledá řešení
Informant č.7	Nalezení zaměstnání
Informant č.8	Nalezení zaměstnání
Informant č.9	Drogová abstinence

Zdroj: Vlastní výzkum

Tabulka č. 7

Kdo pomáhal před odchodem na ulici

Informant č.1	Kamarádi
Informant č.2	Nikdo
Informant č.3	Kamarádi
Informant č.4	Nikdo

Informant č.5	Přítelkyně
Informant č.6	Nikdo
Informant č.7	Nikdo
Informant č.8	Nikdo
Informant č.9	Nikdo

Zdroj: Vlastní výzkum

Tabulka č. 8

Příčiny bezdomovectví

Informant č.1	Trestná činnost
Informant č.2	Konflikt s matkou
Informant č.3	Trestná činnost
Informant č.4	Trestná činnost
Informant č.5	Nezaměstnanost
Informant č.6	Konflikt s matkou
Informant č.7	Rozvod
Informant č.8	Konflikt s matkou
Informant č.9	Drogy

Zdroj: Vlastní výzkum

Tabulka č.9

Zdravotní stav

Informant č.1	Podle subjektivní pocitu OK
Informant č.2	Po subjektivního pocitu

	OK
Informant č.3	Podle subjektivního pocitu OK
Informant č.4	Podle subjektivního pocitu OK
Informant č.5	Podle subjektivního pocitu OK
Informant č.6	Podle subjektivního pocitu OK
Informant č.7	Kožní potíže
Informant č.8	„Léčím se na psychiatrii.“ Podle subjektivního pocitu OK
Informant č.9	Podle subjektivního pocitu OK

Zdroj: Vlastní výzkum

Diskuze

Výpovědi informantů byly rozděleny do těchto oblastí: identifikační údaje, rodinná situace, současný život na ulici, řešení bezdomovectví ze strany bezdomovce, příčiny bezdomovectví ze strany bezdomovce a zdravotní stav. Dalším cílem bylo zjistit, co bylo (eventuálně stále je) dle výpovědi informantů příčinou jejich současné situace.

K ověření hypotéz byla zvolena forma kvalitativního výzkumu. Sběr dat probíhal formou narativního rozhovoru (Miovský, 2006).

Výzkumná část bakalářské práce probíhala v nejmenovaném azylovém domě v Českých Budějovicích a to z důvodů zachování anonymity

.První oblastí, která dávala odpověď na příčinu bezdomovectví, byla z pohledu informantů rodina. Je jedno, jestli je rodina úplná a funkční, rozpadlá či jinak problematická, ale z nějakého důvodu pro tyto lidi nefungovala jako hodnotné zázemí (Vágnerová et al., 2013). Na otázku jaká je, nebo byla vaše rodinná situace informanti odpovídají: *„Máma pila, vyrůstal jsem v děcáku, táta mne vyhodil, máma měla dluhy a já je musel platit.“*

Druhá oblast se zabývala současným životem informantů na ulici, kdy říkají: *„Špatný je to v noci, to je třeba najít si místo kde člověk není moc na očích, aby si ho nikdo nevšímal a taky když je zima, protože, nejsou deky a karton není nic moc.“* Na otázku proč nebydlí v Azylovém domě odpovídají: *„Je to drahé a na to nemáme.“* Tak se podle svých slov téměř každý den vrací do denního centra, kde mají možnost odpočinku, hygieny, a možnost konzultace se sociálním pracovníkem, který jim pomocí metod sociální práce může pomoci řešit jejich životní situaci (Matoušek et al., 2010).

Třetí oblast měla ukázat hlavní příčiny bezdomovectví z pohledu informantů. Z jejich pohledu jak už bylo popsáno, byla na prvním místě rodina. Jako další příčiny uvádějí: *„Rád se napiju, autonehoda mi změnila život, život na ulici mě baví, máma mně vyhodila.“*Příčiny, které informanti uvádějí, jsou totožné s výsledky, které uvádí i zdroje Ministerstva práce a sociálních věcí (MPSV, 2013).

Čtvrtá oblast se zaměřovala na hledání řešení bezdomovectví ze strany informantů. Na otázku řešení své situace každý z informantů vyprávěl, co by si přál, ale téměř žádný z nich nedokázal přijít z konstruktivním řešením své situace. Jako odpověď zaznívalo:

„Chtěl, bych aspoň jednu místnost, chtěl bych se vrátit k práci, chtěla bych trávit čas se svým dítětem.“ Nikdo z dotázaných si zřejmě neuvědomuje, že k velkým změnám se dojde po malých krocích jako je vyřízení dokladů, evidence na úřadu práce apod. Malé úspěchy mohou podporovat zamýšlenou změnu v životě.(De Schazer et al., 2011).

Pátá oblast se zabývala zdravotním stavem lidí bez domova. Podle zdrojů Ministerstva práce a sociálních věcí, působí zdravotní potíže především špatná strava, dodržování hygieny, nedostatečné oblečení a jiné. U těchto lidí jsou časté záněty, virové infekce, plísňe, bércové vředy zavšivení a svrab. Ze subjektivního pocitu informantů lze říci, že 8 z 9 dotazovaných neuvádí žádné zdravotní potíže, což může být způsobeno tím, že nenavštěvují lékaře. Pouze jeden informant uvádí zdravotní potíže, které jsou příčinou dopravní nehody, po které mu zůstala promáčklá lebka. Ke svému stavu říká: *„Často mě bolí hlava a mám závratě, ale k doktorovi nejdu“*.

Závěr

S problémem bezdomovectví se potýká celá Evropa a to i země, které jsou ekonomicky dále, než je naše republika. Všude se řeší problematika bezdomovectví s větší či menší úspěšností. Mnohdy stačí jediný chybný krok, někdy je to problém v rodině, souhra nepříznivých náhod, nebo jiný problém, který nejsme schopni zvládnout vlastními silami. Do řešení bezdomovectví se musí zapojit jak stát, kdy jeho nezastupitelná role může ovlivnit koncepční sociální politiku, poskytovatelé sociálních služeb metodami sociální práce, obce a města jako majitelé obecních bytů.

Cílem bakalářské práce bylo zachytit výpovědi lidí bez přístřeší, která se dotýká života, vedeného nejenom před vznikem bezdomovectví, ale i života z pozice bezdomovce. Dále zjistit, co bylo (eventuálně stále je) dle výpovědi informantů příčinou jejich současné situace.

Díličím cílem práce bylo zjistit, zda informantům někdo ještě před vznikem jejich bezdomovectví pomáhal, aby nezůstali na ulici.

Mimořádnou odpovědnost v prevenci bezdomovectví má stát, který musí vyhodnocovat dopad svých rozhodnutí na bezdomovectví a to především dopad sociální politiky, politiky trhu práce a regulace finančního trhu (MPSV, 2013)

Výzkum bakalářské práce by měl vést k zamyšlení a snaze o řešení rozsáhlého problému bezdomovectví v naší společnosti, který se netýká pouze současných lidí bez domova, ale i lidí bezdomovectvím ohrožených.

Důležitá je také trvalá spolupráce krajů a obcí, úřadů práce, pobytových zařízení, sociálních a zdravotních služeb a to z důvodů, že podmínky a spouštěcí mechanismy, které vedou k bezdomovectví, jsou komplexní a nelze je řešit bez koordinované spolupráce. Tato práce by nám měla pomoci pochopit, jak tenká dokáže být hranice mezi klasickou společností a bezdomovectvím a že i mezi bezdomovci se najdou lidé, kteří stále ještě mají motivaci a snahu vrátit se do běžného života společnosti

Seznam Použité literatury

- [1] BARTÁK, M. 2011. *Bezdomovství v ČR: Zdravotní stav bezdomovců a jeho determinanty*. Ústí nad Labem: Univerzita J.E. Purkyně v Ústí nad Labem, ISBN 978-80-7414-441-7.
- [2] BRACK, R. (HRSG.). 2003. *Aktenführung in der Sozialarbeit: neue Perspektiven für die klientenbezogene Dokumentationsbeiträge zur Qualitätssicherung*. 3., überarb. Aufl. Bern [u.a.]: Haupt, ISBN 978-325-8065-175.
- [3] CVEČEK, D. 2007. *Návrh udržitelného rozvoje sociálních služeb pro bezdomovce: [projekt Strategie sociální inkluze bezdomovců v ČR]*. Praha: Grada, ISBN 978-80-247-2348-8.
- [4] FISCHER, S., ŠKODA, J. 2009. *Sociální patologie: analýza příčin a možnosti ovlivňování závažných sociálně patologických jevů*. Praha: Grada, Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-2781-3.
- [5] FLEISCHMANN, O. 2006. *Vybrané psychologické aspekty terénní sociální práce*. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně, ISBN 80-704-4769-9.
- [6] HRADECKÝ, I. 2007. *Definice a typologie bezdomovství: [zpráva o realizaci aktivity č. 1 projektu Strategie sociální inkluze bezdomovců v ČR]*. Praha: Pro Sdružení azylových domů vydala Naděje, ISBN 978-80-86451-13-8.
- [7] HRADECKÝ, I. 2006. *Sociální práce 4/2006*, ASVSP, ISSN:1213-6204
- [8] JANKOVSKÝ, J. 2003. *Etika pro pomáhající profese*. Praha: Triton, ISBN 80-725-4329-6.
- [9] KAHOUN, V. 2007. *Vybrané kapitoly k sociální práci: sociální práce II*. V Praze: Triton, ISBN 978-80-7387-064-5.
- [10] KELLER, J. 2013. *Posvícení bezdomovců: úvod do sociologie domova*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), Sociologické aktuality. ISBN 978-80-7419-155-8.
- [11] KOPECKÁ, I. 2011. *Psychologie: učebnice pro obor sociální činnost*. Praha: Grada, ISBN 978-80-247-3875-8.
- [12] KRÁLOVÁ, J., RÁŽOVÁ, E. 2007. *Sociální služby a příspěvek na péči: komentář, právní předpisy*. Olomouc: ANAG, Práce, mzdy, pojištění. ISBN 978-80-7263-405-7.

- [13] MAREK, J., STRNAD, A., HOTOVCOVÁ, L. 2012. *Bezdomovectví: v kontextu ambulantních sociálních služeb*. Praha: Portál, ISBN 978-80-262-0090-1.
- [14] MARTINEK, M. 2008. *Praktická teologie pro sociální pracovníky*. 2. vyd. Praha: Jabok, ISBN 978-80-904137-2-6.
- [15] MATOUŠEK, O. 2007. *Sociální služby: legislativa, ekonomika, plánování, hodnocení*. Praha: Portál, ISBN 978-80-7367-310-9.
- [16] MATOUŠEK, O., KODYMOVÁ, P., KOLÁČKOVÁ, J. (eds.). 2010. *Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. Vyd. 2. Praha: Portál, ISBN 978-80-7367-818-0.
- [17] NAKONEČNÝ, M. 2004. *Psychologie téměř pro každého*. Praha: Academia, ISBN 80-200-1198-6.
- [18] NEŠPOR, K. 2011. *Návykové chování a závislost: současné poznatky a perspektivy léčby*. Vyd. 4., aktualiz. Praha: Portál, ISBN 978-80-7367-908-8.
- [19] PRŮDKOVÁ, T., NOVOTNÝ, P. 2008. *Bezdomovectví*. Praha: Triton, ISBN 978-80-7387-100-0.
- [20] RUBIN, A., Babbie, E. R. 2011. *Research methods for social work*. 7th ed. Belmont, CA: Brooks/Cole Cengage, ISBN 978-049-5811-831.
- [21] *Strategie sociálního začleňování 2014-2020*. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2014. ISBN 978-80-7421-080-8.
- [22] ŠUPKOVÁ, D. 2007. *Zdravotní péče o bezdomovce v ČR*. ISBN 978-80-247-2245-0.
- [23] TOMEŠ, I. 2001. *Sociální politika: teorie a mezinárodní zkušenost*. 2. přeprac. vyd. Praha: Socioklub - Sdružení pro podporu rozvoje teorie a praxe sociální politiky, Sešity pro sociální politiku. ISBN 80-864-8400-9.
- [24] TOMEŠ, I. 2009. *Sociální správa: úvod do teorie a praxe*. Vyd. 2., rozš. a přeprac. Praha: Portál, ISBN 978-80-7367-483-0.
- [25] TOMEŠ, I. 2010. *Úvod do teorie a metodologie sociální politiky*. Praha: Portál, ISBN 978-80-7367-680-3.
- [26] ÚLEHLA, I. 2005. *Umění pomáhat: učebnice metod sociální praxe*. Vyd. 3., v Sociologickém nakladatelství (SLON) 2. Praha: Sociologické nakladatelství, Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-864-2936-9.

- [27] VACÍNOVÁ, M., LANGOVÁ, M. 2011. *Vybrané kapitoly z psychologie*. V Praze: Československý spisovatel, ISBN 978-80-7459-014-6.
- [28] VÁGNEROVÁ, M. 2008. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Vyd. 4., rozš. a přeprac. Praha: Portál, ISBN 978-80-7367-414-4.
- [29] VÁGNEROVÁ, M., CSÉMY, L., MAREK, J. 2013. *Bezdomovectví jako alternativní existence mladých lidí*. Praha: Karolinum, ISBN 978-80-246-2209-5.
- [30] VRTIŠKOVÁ, M. 2009. *Teorie a metody sociální práce*. Tribun EU Brno, ISBN 978-80-7399-877-8
- [31] Výzkum MPSV. *Vyhodnocení průzkumu řešení bezdomovectví v obcích s rozšířenou působností*. [online]. 2013 [cit. 2016-06-10]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/nahled/cs/24488>
- [32] Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ročník 2006, částka 37/2006.
- [33] ZATLOUKAL, L., 2006. Sociální práce 4/2006, Asociace vzdělavatelů v sociální práci, ISSN 1213-6204

Seznam obrázků a tabulek

Obrázek č. 1 – Počet osob ohrožených ztrátou bydlení na 1000 obyvatel (obce s rozšířenou působností), (MPSV, 2013)	17
Tabulka č. 1 – Odhad počtu osob ohrožených ztrátou bydlení (MPSV, 2013)	17
Tabulka č. 2 – Důvody bezdomovectví dle závažnosti v ČR (MPSV, 2013)	33
Tabulka č. 3 – Identifikační údaje	59
Tabulka č. 4 – Rodinná situace	59
Tabulka č. 5 – Současný život	60
Tabulka č. 6- Řešení situace ze strany bezdomovce	60
Tabulka č. 7 - Kdo pomáhal před odchodem na ulici	61
Tabulka č. 8 – Příčiny bezdomovectví	61
Tabulka č. 9 - Zdravotní stav	62